

MOKSLO LIETUVA

2007 m. kovo 15–balandžio 4 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 6(362)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

2006 m. Lietuvos mokslo premijos laureatą prof. S. Karaliūną sveikina Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas, Mokslo premijų komisijos pirmininkas akad. Zenonas Rokus Rudzikas, švietimo ir mokslo viceministrė Virginija Būdienė ir Mokslo premijų komisijos mokslinis sekretorius prof. Vytas Antanas Tamošiūnas

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Genų mokslo takais ir takeliais (1)

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Žmogaus ir medicininės genetikos katedros vedėjas, šio Universiteto liginės Santariškių klinikų Medicininės genetikos centro direktorius, Lietuvos žmogaus genetikos draugijos pirmininkas prof. habil. dr. Vaidutis KUČINSKAS bendrauja su *Mokslo Lietuva*.

Kristus ir genų mokslas

Gerbiamasis Profesoriau, esate Lietuvos gyventojų populiacijos tyrinėtojas, tad nieko stebėtino, kad žurnalistai dažniausiai Jūsų ir klausia apie šiuos tyrinėjimus. Mes taip pat neišvengsiame šios temos, bet iš pradžių aptarkime kitą naujieną. Vasario 26-ąją užsienio šalių televizijos stotys pranešė pakankamai sensacingą naujieną: garsus Holivudo kino režisierius Džeimsas Kameronas (James Cameron), kino filmo „Titanikas“

LAURAI LAUREATAMS

Kovo 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės rūmuose vyko iškilmingas posėdis, skirtas 2006 m. Lietuvos mokslo premijų laureatams apdovanoti. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nuo 1993 m. tai vyko keturioliktą kartą. Naujoji Lietuvos mokslo premijų komisija (iki 2006 m. – komitetas) savo veiklą pradėjo labai principingai ir griežtai: iš 16 galimų premijų skyrė tik 13, nors buvo pristatyti net 37 darbai.

Lietuvos mokslų akademijos pastate tęsiasi renovavimo darbai, renginiai perkeliama į kitas vietas, bet 2006 m. Lietuvos mokslo premijų laureatai tikriausiai nesijautė nuskriausti, nes premijos teikimo iškilmės šiame vyko Lietuvos Respublikos Vyriausybės rūmuose. Už tai Lietuvos mokslo premijų komisijos vardu Ministrui Pirmininkui Gediminui Kirkilui įžangos žodyje dėkojo Komisijos pirmininkas akad. Zenonas Rokus Rudzikas. Diplomatiškai pasinaudojęs palankia proga Z. R. Rudzikas paprašė Ministro Pirmininko rasti galimy-

bių paspartinti Mokslų akademijos pastato renovavimo darbus, kad kitamet mokslo premijos laureatus būtų galima sveikinti įprastoje vietoje. Šie žodžiai buvo palydėti susirinkusiųjų aplodismentais, nepraslydo ir pro Ministro Pirmininko ausis. Savo sveikinimo žodyje Vyriausybės vadovas davė tokį pažadą.

Iš kitų šių metų renginio išskirtibių būtų galima atkreipti dėmesį į gana taikų mokslininkų kalbėsenos toną. Prisimenant gana kritiškus žodžius, kuriuos Lietuvoje vykdomos mokslo politikos tema ankstesniais metais išsakydavo tuometinis Lietuvos mokslo premijų komiteto (2006 m. komiteto pavadinimas pakeistas į Lietuvos mokslo premijų komisiją) pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas ir kiti, gali atrodyti, kad šalyje mokslo reikalai arba sparčiai gerėja, arba mokslininkai pavargo nuo nevaisingo kalbėjimo. Visai galimas daiktas, kad pati aplinka veikė, nes atėjęs į svečius juk negali jaustis kaip namuose. Matyt, veikė ir naujojo Premjero asmenybė.

Vis dėlto net ir trumpame įžangos žodyje Z. R. Rudzikas spėjo suformuluoti mažų mažiausiai dvi problemas – Lietuvos MA pastato renovacijos ir intelektualinės nuosavybės teisių apsaugos trūkumus, stabdančius aukštųjų technologijų kūrimą Lietuvoje. Buvo pateiktas ir pavyzdys: premijuotasis Vilniaus universiteto fizikų darbas *Organinė optoelektronika: naujos organinės medžiagos, fotoreceptoriai ir fizikiniai reiškiniai juose (1980–2005 m.)*. Šio darbo autoriai E. Montrimas, V. Gaidelis, V. Jančauskas, V. Getautis ir D. J. Sidaravičius yra 5 JAV patentų bendraautoriai (pareiškėjai – korporacija *Samsung* ir kt.). Negana to, kartu su *Samsung* korporacija jie yra pateikę daugiau kaip 30 paraiškų JAV, Japonijos ir Europos Sąjungos patentams. Kur problema? Lietuvos mokslininkai tėra tik tų patentų bendraautoriai. Lietuvoje tokie patentai nėra įtraukiami į apskaitą, nes patentų savininkai yra ne Lietuvos institucijos.

Nukelta į 6 p.

Prof. Vaidutis Kučinskas

kūrėjas, tikina Izraelyje esant Jėzaus Kristaus kapą. Tvirtinama, kad jame taip pat esą palaidoti ir kiti Šventos šeimos nariai, taip pat ir Šv. Marija. Jie išvardyti: Jėzus, Juozapo sūnus, Jokūbas, Juozapo sūnus, Marija, Mariamenė (arba Marija e Mara, galimas daiktas, tai Marija Magdalietė), Matas, Judas, Jėzaus sūnus ir Josė. Kameronas jau spėjo apie tai sukurti dokumentinį filmą, kuriame teigiama, kad Kristus ir Marija Magdalietė buvo vyras ir žmona. Nesigilindami į šias peripetijas, tarkime, kad iš tikro toks kapas būtų aptiktas, ir tai ne eilinis sensacijų medžiotojų paklydimas. Ką tai duotų genetikams?

Nukelta į 4 p.

2 p.

PRISTATYTA
7-OJI
BENDROJI
PROGRAMA

3–5 p.

DAR DĖL
MOKSLO
LAIPSNIŲ
SISTEMOS

8–9 p.

TAUTOS
NAMAI

13–15 p.

APIE
EKSPERTIZES

15 p.

UKRAINOS
ORDINAS
LIETUVOS
DISIDENTUI

Septintoji bendroji programa ir ES lūkesčiai:

žvilgsnis iš Europos Parlamento

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Septintosios bendrosios programos atidarymo konferencija Vyriausybės rūmuose: Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūros direktorė Birutė Bukauskaitė, Europos Komisijos Mokslinių tyrimų direktorato atstovas Arnoldas Milukas, Europos Parlamento narė dr. Laima Andrikienė, LR Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas, Lietuvos mokslų akademijos mokslinis sekretorius prof. Valdemaras Razumas ir Europos Komisijos mokslo ir mokslinių tyrimų komisaras Janezas Potočnikas

Š. m. sausio 1-ąją prasidėjo Europos Sąjungos Septintoji bendroji mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir demonstracinės veiklos programa (toliau – 7 BP), kuri tęsis septynerius metus.

Lietuvoje 7 BP atidarymo konferencija surengta vasario 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės rūmų didžiojoje salėje. Renginio organizatoriai – Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūra ir LR Švietimo ir mokslo ministerija. Renginio globėjas – LR Ministras Pirmininkas Gediminas Kirkilas.

Konferenciją atidarė Europos Komisijos mokslo ir mokslinių tyrimų komisaras Janezas Potočnikas, pranešimus skaitė Europos Komisijos mokslinių tyrimų direktorato atstovė.

7 BP atidarymo konferencijos tikslas – supažindinti politikus, mokslo administratorius, mokslo bei verslo visuomenės atstovus su pagrindiniais 7 BP tikslais, dalyvavimo taisyklėmis ir teikiama galimybėmis. Renginio metu taip pat buvo apibendrintas Lietuvos institucijų dalyvavimas 6 BP ir pristatytas Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūros parengtas leidinys apie Lietuvos dalyvavimą 6 BP. Renginio metu vyko internetinė konferencijos transliacija.

Spausdiname Europos Parlamento narės dr. Laimos Andrikienės straipsnį, parengtą pagal konferencijoje jos skaitytą pranešimą.

Dr. Laima ANDRIKIENĖ
Europos Parlamento narė

Patyrimas iki Septintosios bendrosios programos

Vasario pabaigoje Lietuvoje oficialiai prasidėjo Septintoji bendroji programa. Šios programos pradėjau laukti dar tada, kai Lietuvos teisės universitete, šiandiniame Mykolo Romerio universitete rengėme projektus Šeštajai bendrajai programai, t. y. prieš gerus ketverius metus. Tuomet ėmėmės, kai kurių asmenų supratimu, avantiūros, nes dar Lietuvai nesant Europos Sąjungos nare ryžomės tapti projekto koordinatorių: suformavome mūsų vadovaujamą konsorciumą, parengėme integruotą projektą, skirtą mokymuisi visą gyvenimą, pavadiname jį TRIPOD (išvertus – trečiąja koja, vadovaujantis logika, kad yra švietimas, mokslas ir trečioji koja – mokymasis visą gyvenimą) ir pateikėme Europos Komisijai (EK). Konkurse likome treči, nes EK priėmė sprendimą finansuoti pirmuosius du projektus nepaisant to, kad antroje vietoje buvusio pasiūlymo vertinimai buvo tokie pat kaip mūsų. Tačiau mūsų projekto biudžetas buvo nemažas, ir finansuoti EK paprasčiausiai pasirinko mažesnę projektą. Taigi, galėtume many-

ti, kad mums nepavyko. Tačiau kaip partneriai dalyvavome rengiant dar vieną – socialinių mokslų kompetencijos tinklo projektą CONNEX (*Connecting Excellence on European Governance*). Vadovaujant Vokietijos Manheimo universiteto prof. B. Kohleriu Kochui parengėme pasiūlymą ir konkursą laimėjome. Taip tapome Šeštiosios bendrosios programos dalyviais. CONNEX skirtas veiksmingo ir demokratinio daugiapakopio valdymo Europoje analizei. Daugiapakopis valdymas atspindi didelį regioninio, nacionalinio ir europinio masto politinės atsakomybės tarpusavio priklausomybės lygį. O juk veiksmingumas ir demokratinė atskaitomybė yra esminiai legitimaus valdymo elementai.

Septintoji bendroji programa ir europinės mados

Kas gi yra ta Septintoji bendroji programa? Oficialiai – tai mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros programa, pagrindinė ES mokslinių tyrimų finansavimo priemonė, truksianti septynerius metus, kurios biudžetas 2004 m. kainomis 41 proc. didesnis negu Šeštiosios bendrosios programos. Naujoji bendroji programa skirta spręsti Europos užimtumo ir kon-

kurencingumo klausimus, paremti mokslinius tyrimus pasirinktose prioritetinėse srityse siekiant, kad ES taptų arba išliktų šių sektorių lydere pasaulyje. Tai įrašyta oficialiuose dokumentuose.

Septintoji bendroji programa – tai pačios naujausios europinės mokslinės mados, kurios šiandien pristatomos Lietuvos žmonėms. Jos pristatomos Lietuvos mokslo visuomenėi čia, Vilniuje, tačiau ar Lietuvoje prigris, ar bus mėgiamos, ar mes jas suprasime ir priimsime kaip tinkamas Lietuvai ir visai Europos Sąjungai – priklauso nuo mūsų visų. Apie „europines madas“ Europos Sąjunga jau ne vienerius metus kalba, diskutuoja, nes jų Europos visuomenėi labai reikia. Be naujų idėjų, bendradarbiavimo, žmonių, pajėgumų ne tik neįgyvendinsime Lisabonos strategijos, nesukursime ES kaip konkurencingiausios ir dinamiškiausios žiniomis grindžiamos ekonomikos, bet nesukursime ir veiksmingos, gyvybingos, konkurencingos Europos mokslo ir studijų erdvės.

Taigi apie ką kalbama šiandien Europos Sąjungoje? Pirmą, tai augimas, konkurencingumas ir užimtumas žinių visuomenėje; apimamas švietimas ir mokymasis visą gyvenimą (čia dar kartą priminsiu mūsų rengtą projektą TRIPOD, kuris Septintojoje programoje užgims iš naujo, ankstesniojo projekto garbei pavadintas TRIPED), taip pat žinių, ekonominio augimo ir socialinės gerovės tarpusavio sąveika, inovacijų, konkurencingumo ir darbo rinkos politika, ekonominės struktūros ir našumas. Antra, tai mokslinių, socialinių ir aplinkosaugos siekių suderinimas; apimama regionų ekonominė ir socialinė sanglauda, aplinkosaugos politikos socialiniai ir ekonominiai matmenys, socialiniai ir ekonominiai modeliai Europoje ir visame pasaulyje, bendrosios žemės ūkio politikos reformos įtaka Europos kaimo ekonomikoms ir kt. Trečia, tai pagrindinės visuomenės tendencijos ir jų padariniai; apimamos tokios temos kaip demografinė kaita, šeimos ir darbo suderinimas, sveikata ir gyvenimo kokybė, jaunimo politika, socialinė atskirtis ir diskriminacija. Ketvirta, – Europa pasaulyje; apimamos tokios temos kaip prekyba, migracija, skurdas, nusiakalstamumas, konfliktai ir jų sprendimas. Penkta, – pilietis Europos Sąjungoje; apimamas politinis dalyvavimas, pilietybė ir teisės, demokratija ir atskaitomybė, žiniasklaida,

kultūrinė įvairovė ir paveldas, religijos, požiūriai ir vertybės. Daug apie tai kalbama ir rašoma Lietuvoje, apie tai kalba politikai, tyrėjai, mokslininkai, ieškodami būdų kaip išspręsti šias problemas: kaip pakeisti Lietuvos demografinę padėtį, suvaldyti emigraciją ir imigraciją, sumažinti skurdą (juk apie 20 proc. Lietuvos žmonių gyvena skurde, apie 30 proc. Lietuvos pensininkų gyvena žemiau skurdo ribos!). Ar gali kas nors paneigti, jog tai nebūdinga ar nesvarbu Lietuvai?

Jau nekalbu apie kitas minėtas temas – pradėdamas religijomis, požiūriais ir vertybėmis, pilietybėmis, teisėmis, ir baigiant regionų ekonomine bei socialine sanglauda. Ar naujųjų ES valstybių, taip pat Lietuvos piliečiai yra visaverčiai Europos Sąjungos nariai? Ar jie gali naudotis visais narystės ES privalumais, ar visoje ES galioja pamatinės ES laisvės, pavyzdžiui, laisvas asmenų judėjimas? Ar mes turime ką pasiūlyti? Kaip šie klausimai turėtų būti sprendžiami ir kokius padarinius gali turėti dabartinė padėtis, jei paliktume ją tokią, kokia yra dabar?

Regionų socialinė ir ekonominė sanglauda – tai tema, kuria galima kalbėti labai daug. Darbo čia tikrai yra, ir neabejoju, jog mokslininkai turės ką pasakyti ir pasiūlyti politikams. Be to neturime pamiršti, kad moksliniai tyrimai ES mastu turi ypatingų privalumų – jie gali suteikti duomenų apie visą Europą. Šie duomenys būtini tam, kad geriau suprastume sudėtingus klausimus.

Ar tai ES problemos, kurioms ieškome sprendimo? Taip, bet kartu ir Septintosios bendrosios programos specifinės *Bendradarbiavimo programos Socialinių bei ekonomikos ir humanitarinių mokslų* srities temos – tai, kas jau dabar siūloma mums, norėsimiems dalyvauti konkurse, kurio projektų pateikimo terminai jau žinomi – šių metų gegužės 10 d. ir lapkričio 29 d. Tai tik vienos specifinės programos vienos srities temos, ir tai toli gražu ne visos. Todėl tikrai galėsime save atrasti Septintojoje bendrojoje programoje, jei tik to norėsime.

Septintoji bendroji programa – tai neabejotinai visos ES ir mūsų, Lietuvos, darbotvarkė. Europos Sąjunga ir Lietuva susiduria su daugybe socialinių bei ekonominių iššūkių, todėl tiesiog privalome juos perprasti ir formuoti bei įgyvendinti tinkamą politiką. Švietimo ir mokslo bendruomenėi padedant, išnaudodami

egzistuojančią mokslinių tyrimų socialinių, ekonominių ir kultūrinių metodų įvairovę, turime unikalią galimybę Europos mastu vykdyti šio pobūdžio mokslinius tyrimus. Iš jų gaus naudos ES valstybių piliečiai – o juk mūsų jau 492 milijonai! Tuomet galėsime pasiekti, užtikrinti ir kitus dalykus, pavyzdžiui, gyvenimo kokybę, švietimą ir užimtumą, demokratiją ir pilietinį dalyvavimą, kultūrinę įvairovę ir vertybes.

Paminėkime dar vieną Septintosios bendrosios programos elementą – „žinių regionų“ plėtrą, siekį, kad būtų sujungti mokslinių tyrimų partneriai – universitetai, tyrimų centrai, verslo įmonės ir vietinė valdžia – viename regione. Taip būtų sustiprintas vykdomų tyrimų potencialas.

Dar vienas minėtinas Septintosios bendrosios programos bruožas – reikšmingas jos veikimo supaprastinimas lyginant su ankstesnėmis programomis. Jis apima visus finansavimo etapus, įskaitant finansavimo schemų, administravimo ir finansavimo taisyklių bei procedūrų supaprastinimą, taip pat lengviau skaitomumą ir „vartotojui patogesnius“ dokumentų pateikimą.

Pabaigos žodis

Septintoji bendroji programa – tai tikrai mūsų programa. Ji yra apie mus ir skirta mums. Todėl noriu Lietuvos mokslininkus paskatinti joje aktyviai dalyvauti.

Dar kartą prisiminkime savo ir kolegų iš Mykolo Romerio universiteto patyrimą, tą atvejį, kai likome treči, o buvo pasirinkti finansuoti du pirmieji projektai. Sakiau: galima manyti, kad mums nepavyko. Bet iš tikrųjų mes laimėjome, nes turime tai, ką išmokome ir įgijome rengdami tą milžinišką projektą su daugiau negu septyniomis dešimtimis partnerių – universitetų, verslo asociacijų ir nevyriausybinių organizacijų – iš kelių dešimčių valstybių. Tai yra ryšiai, gebėjimas derinti skirtingas pozicijas, norus, požiūrius, filosofijas, kultūrinius, istorinius ir kitokių takoskyrų įveikimas, kitaip tariant, tai buvo tikriausia integracija į Europos mokslo ir studijų erdvę! Visa galima panaudoti ir pritaikyti rengiant naujus, patobulintus projektus, kuriant bendras studijų programas ir t. t. Įgijome taip reikalingus administracinius gebėjimus, nors mes, ES naujokai, buvome įtariami, kad jų neturime. Tereikėjo tik sulaukti Septintosios bendrosios programos, kad parodytume, ką iš tiesų galime.

Prof. Kęstutis MAKARIŪNAS
Lietuvos mokslo tarybos narys

Svarstant, kas Lietuvos mokslui atkūrus Valstybės nepriklausomybę padarė daugiausia žalos, akivaizdu, kad ne paskutinę vietą užima vykę nuolat kirstomi ginčai dėl mokslo laipsnių sistemos. Jie kreipė mokslo jėgas nuo tikrų problemų ir kūrė nekokį mokslo visuomenės įvaizdį, tarsi susirūpinusios tik siaurais savo klano reikalais. Kažkam tai buvo naudinga.

Diskusijos, kokia reikalinga Lietuvoje mokslo laipsnių sistema – vieno ar dviejų laipsnių mokslo daktarų – kilo mokslo visuomenėje išsilaivinant iš Sovietų Sąjungos. Lietuvos mokslininkų sąjungoje sutarus, nuspręsta palikti buvusią dviejų laipsnių sistemą, tik pakeisti laipsnių pavadinimus: mokslų kandidato – į daktaro, o mokslų daktaro – į habilituoto daktaro (šie pavadinimai šiandien neatrodo labai vykę, gal geriau būtų buvę, kad ir pagal Jungtinės Karalystės pavyzdį, pirmąjį laipsnį vadinti filosofijos daktaru, teisės daktaru, medicinos daktaru ir panašiai, o aukščiausiąjį laipsnį – mokslų daktaru, kaip buvo ir anksčiau, bet apie tai nepagalvota, o prisiminta kažkokią habilitaciją buvus tarpukario Vytauto Didžiojo universitete). Sistema buvo įteisinta 1991 m. priėmus Mokslo ir studijų įstatymą. Tačiau tai buvo tik naujų diskusijų pradžia.

Tuose senuose ir jau gerokai įgriusiuose ginčiuose iš pradžių mėginę suprasti abi puses ir ieškoti „mokslo sprendimo“, greitai tapau dviejų daktaro mokslo laipsnių sistemos nuosekliu šalininku. Joje išžvelgiau daugiau pranašumų negu trūkumų, bent dabartiniu mūsų valstybės raidos laikotarpiu. Iki tol antrasis daktaro mokslo laipsnis, kaip teigiamas nuveiktų mokslo darbų įvertinimas, Lietuvoje buvo labai naudingas mokslo raidai, skatino kelti jo lygį. Įrodinėjančiųjų, kad užtenka vieno daktaro mokslo laipsnio, pozicijoje buvo daug revoliucingo populizmo, revoliucinėms situacijoms būdingo autoritetų neigimo, trūko gilesnės padarinių išvalgos, argumentacija buvo paviršutiniška („darykime kaip visame pasaulyje“ ar „kaip Amerikoje“ – nors nelabai įsivaizduota nei kaip yra gana margame „visame pasaulyje“, nei kokiais svertais ir barjerai skatinama bei reguliuojama mokslininko akademinė karjera ten, kur teikiamas vienas daktaro mokslo laipsnis). Sunku buvo nematyti ir siekių tik pašalinti antrąjį daktaro mokslo laipsnį, kaip kliūtį mokslininko karjerai, nesirūpinant kitais to padariniais.

Ilgainiui diskusijos išsigimė – nustota girdėti nuolat kartojamus tuos pačius oponentų argumentus. Atėjo biurokratinės galios „argumentų“ demonstravimo metas.

Diskusija dėl habilitacijos išėjo į finišo tiesiąją. Švietimo ir mokslo ministerija teikia Vyriausybei nutarimo projektą, kuriuo numatyta, kad antrasis daktaro mokslo laipsnis Lietuvoje nebus teikiamas.

Žinant mokslo sistemą faktiškai tvarkančios aukštosios mokslo valdininkijos nuostatą ir praktinius veiksmus siekti antrojo daktaro

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi, ir juoda

mokslo laipsnio panaikinimo, nuo demokratijos imitacijos populistinių žaidimų (kad ir pereito rudens „visaliaudinės“ internetinės apklausos – nors apie mokslo laipsnių reikalingumą lyg ir turėtų spręsti pirmiausiai patys mokslininkai), įstatymų ir kitų teisės aktų keitimo inicijavimo bei painedaus aiškinimo, iki Vyriausybės strateginio planavimo komiteto 2003 m. pavidimo Švietimo ir mokslo ministerijai skubiai pateikti Vyriausybei tvirtinti atnaujintus habilituoto daktaro mokslo laipsnio nuostatus nevykdymo, vargu ar buvo galima tikėtis, kad bus kitaip. Nors būdamas nuo 1994 m. Lietuvos mokslo tarybos (LMT), iki 2003 m. turėjusios mokslininkų savivaldos institucijos statusą ir formuotos tiesioginiuose demokratinuose visų mokslininkų rinkimuose, atstovavusios apibendrintą mokslininkų nuomonę, nariu, neatsimenu atveju, kad diskusijose ar balsuojant taryboje dėl habilituoto daktaro mokslo laipsnio, manančiųjų, kad jo reikia atsisakyti, nebūtų buvusi tik nedidelė mažuma.

Tokia LMT nuomonė buvo pareikšta ir svarstant Mokslo ir studijų įstatymo keitimo projektus Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete. Po to atsirado daugiaprasmiškai interpretuotinos, kad neužkirstų kelio įvairioms habilitacijos galimyboms, 2002 m. priimto naujos redakcijos šio įstatymo straipsnio apie mokslo laipsnius Lietuvoje formuluotės. Priėmus Įstatymą jos jau vienareikšmiškai aiškintos, kad „habi-

litacijos tvarka“ (Įstatymo 29 str. 3 punktas) negali būti suprantama ir kaip habilituoto daktaro mokslo laipsnio teikimo tvarka (LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininko Rolando Povilionio 2002-09-24 raštas Nr.106-366 *Dėl įstatymo nuostatų aiškinimo* LMT pirmininkui), su kuo svarstant Įstatymo projektą pas Seimo komiteto pirmininką mokslininkų organizacijų atstovai niekada nesutiko. Nereikėtų čia taip smulkiai aiškinti, jeigu dabar nebūtų jau kategoriškai teigiama, kad naujos redakcijos Mokslo ir studijų įstatymo priėmimo metu habilituoto daktaro mokslo laipsnio teikimo praktikos nutarta atsisakyti. Įstatyme tik yra žodžiai „habilitacijos tvarką nustato Vyriausybė, atsižvelgdama į Lietuvos mokslo tarybos, [...]“ (29 str. 3 punktas), o *Visuotinė lietuvių enciklopedijos* VII t. 326 p. *habilitacija* aiškinama daugia-reikšmiškai, kaip „mokslo darbo gynimo ir habilituoto daktaro laipsnio įgijimo (suteikimo) arba siekimo eiti profesoriaus pareigas procedūra“. Beje, nurodytame rašte esantis žodžių *pripažinti* ir *teikti* skirtingumo pabrėžimas yra pritemptas – pagal *Didįjį lietuvių kalbos žodyną* (XV t. 1061 p.) žodžiai *teikti*, *pripažinti*, *skirti garbingą vardą* gali reikšti tą patį. Tad tokia yra Švietimo ir mokslo ministerijos biurokratinio argumento, kad habilituoto daktaro mokslo laipsnio teikimą reglamentuojančius teisės aktus reikia panaikinti, nes Mokslo ir studijų įstatyme tokio laipsnio teikimas nenumatomas, kil-

mė ir vertė.

Kas rengia tekstus su tokiais „argumentais“ ir teikia pasirašyti jais pasitikintiems atsakingiems asmenims? Tikruosius tokios kovos su habilituoto daktaro mokslo laipsniu „didvyrius“ galima išžvelgti, nors jie ir lieka šešėlyje. Iš kur toks priešiskumas habilituoto daktaro laipsniui, kai nesibodima jokiais kovos su juo būdais? Interesai? Nepatenkintos ambicijos ar kitokie kompleksai? Noras susikurti „pažangių reformatorių“ įvaizdį?

Priėmus 1991 m. Mokslo ir studijų įstatymą, mokslo laipsnių suteikimo tvarkos nustatymas kėlė naujas diskusijas. Tik 1996 m. pabaigoje buvo patvirtinti *Lietuvos Respublikos mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų sistemos bendrieji nuostatai* – išsamus teisinis dokumentas, nustatęs reikalavimus mokslo laipsniams bei vardams, ir jų įgijimo tvarką. Tai buvo daugelio aptarimų ir tuometinio Mokslo ir studijų departamento (MSD) ir LMT konstruktyvaus bendradarbiavimo rezultatas. Nustatytoji mokslo laipsnių teikimo tvarka sekė kai kurių Vakarų šalių pavyzdžiais ir buvo grindžiama pasitikėjimu laipsnio teikimo proceso dalyviais, jų reiklumu ir atsakomybe, taip pat numatė tik minimalią kontrolę (baidytasi, kad neatsirastų Sovietų Sąjungoje buvusio VAK'o – Aukštosios atestacinės komisijos – analogo). Nors nustatytoji tvarka, kaip ir reikėjo laukti, mūsų sąlygomis pasiteisino tik iš dalies, tikėtasi, kad tikslinant

Bendruosius nuostatus, šalinant landas nepelnytai įgyti mokslo laipsnį, susiformuos visai gera ilgam tinkama tvarka.

Kur tau. Mokslo ir studijų departamente papūtė nauji vėjai. Prie nustatytosios tvarkos dar nespėjus priprasti, ją jau 2000 m. pradedama keisti Bendruosius nuostatus suskaldant („Kodėl reikia naikinti vieningą, dažnai reikalingą, patogų naudoti teisinį dokumentą, kam reikia sujaukti viską, kas anksčiau padaryta? Nejaugi MSD neturi ką veikti“ – pagalvojau sužinojęs apie Bendrųjų nuostatų skaldymą). Pirmiausia iš Bendrųjų nuostatų pašalinama viskas, kas reglamentuoja doktorantūrą, rengiami atskiri doktorantūros nuostatai. Greitai paaiškėja ir svarbiausias taikinytis – sudarytuose Bendruosiuose nuostatuose likęs habilituoto daktaro mokslo laipsnis. Jis „neįsileidžiamas“ į rengiamą Aukštojo mokslo įstatymą. Jo, kiek įmanoma, vengiama rengiant naujos redakcijos Mokslo ir studijų įstatymą. Seka ir praktiniai veiksmai: MSD nepriima mokslo institucijų prašymų pratęsti penkeriems metams duotą teisę suteikti habilituoto daktaro laipsnį, pasibaigusią 2002 metais. Gelbstint stokojančius profesorių universitetus, kaip kompromisas atsiranda supaprastinta habilitacijos procedūra, po kurios habilituoto daktaro laipsnis neįgyjamas.

Gal buvo nebuvo tas antrasis mokslų daktaro laipsnis – juk įvairiose pasaulio šalyse yra visaip? Tačiau negali sutikti su peršama mintimi, kad visoms šalims dabar tinkamiausia yra vienoda vieno daktaro mokslo laipsnio sistema, o visos kitos sistemos yra tik tradicija ir apskritai seniena. Kad ne visai taip, rodo kad ir prieš keletą metų viename didelių Nyderlandų universitetų įvestas net trečiasis daktaro mokslo laipsnis. O tradicijų reikšmės irgi nederėtų niekinti. Jungtinė Karalystė, viena stipriausių mokslų pasaulio valstybių, turi gana sudėtingą atskiroms mokslų šakoms skirtingų mokslo laipsnių sistemą, ir tai jos mokslui netrukdo. Vidurio Europos šalys, turėjusios stiprias šiuolaikinio mokslo raidos tradicijas dar nuo Austrijos–Vengrijos imperijos laikų ir vertinusių mokslo, žlugus socialistiniam lageriui nepuolė keisti savo mokslo laipsnių sistemų. Tokių tradicijų nebuvo arba jos buvo silpnos Baltijos šalyse, kur nacionalinės mokslo tyrimų sistemos užuomazgos atsirado iš esmės tik susikūrus tarpukario nacionalinėms valstybėms, tad jas atkūrus susidarė sąlygos diskutuoti apie dviejų daktaro mokslo laipsnių sistemą kaip apie abejotinos vertės rusišką relikvą.

Reikalingas ar nereikalingas antrasis daktaro mokslo laipsnis Lietuvoje – abi pusės turi daug kartų išsakytų argumentų. Tačiau ar esame pakankamai išžvalgūs? Man peršasi dabartinę situaciją primenanti istorinė analogija: abiejų pereito amžiaus pasaulinių karų metais vokiečių okupacinės valdžios pareigūnai lietuvių inteligentams, prašiusiems leidimų steigti lietuviškas gimnazijas, aiškino, kad po karo lietuviams užteks ir amatų mokyklų.

Dabartinė doktorantūra, trečioji aukštojo mokslo pakopa, iš esmės yra tik „amatų mokykla“ aukštųjų mokyklų dėstytojams ir mokslininkams rengti. Ji beveik užtikrina daktaro mokslo laipsnį įvykdžiusiems tik

Genų mokslo takais ir takeliais (1)

Atkelta iš 1 p.

Man teko matyti per BBC šiam įvykiui skirtą reportažą, taip pat per CNN žinomo televizijos laidų vedėjo Larry'io Kingo laidą *Larry King Live*. Panašus klausimas buvo keliamas ir toje laidoje.

Mėgindamas atsakyti kiekvienas mokslo žmogus pirmiausia sau užduotų klausimą, ar tikrai toks žmogus – Jėzus Kristus – buvo. Kol kas mokslo tai nėra tvirtai įrodyta. Jeigu tokio žmogaus nėra buvę, tai nėra prasmės kalbėti apie jo palaikus. Suprantu, kad Bažnyčia čia klausimo nekyla, bet mes šiuo atveju atstovaujame mokslui.

Lyg ir akivaizdu, kad jeigu krikščionybė atsirado prieš 2 tūkst. metų, tai turėjo būti pradinė priežastis, tos religijos pradininkas. Juk ir dabar pasaulyje yra daugybė įvairių sektų, mokymų, pranašų ir naujų religijų skelbėjų. Man teko lankytis daugelyje šalių: Kinijoje, Japonijoje, Taivane ir kitose, mačiau daugybę pranašų, pretenduojančių ne tik skleisti Dievo žodį, bet ir būti naujos religijos kūrėjais bei skleidėjais.

Taivane vieno universiteto rytinėje Ramiojo vandenyno pakrantėje genetikai mane nuvedė į milžinišką bažnyčią ir aiškino, ką jų dvasinis vadovas ir mokytojas (*Master*) mano vienu ar kitu klausimu. Šį universitetą išlaiko naujos religinės pakraipos organizacija, kurią net būtų sunku pavadinti sekta. Tai naujos religinės krypties Bažnyčia, turinti pasaulyje kelis šimtus milijonų tikinčiųjų – man taip buvo tvirtinama.

Ką noriu pasakyti? Ir mūsų dienomis pasaulyje atsiranda daugybė dvasinių vadovų, pranašų ir „mokytojų“, kaip jie save vadina, kurie sugeba savo skelbiamas tiesas išplatinti milžiniškose teritorijose, kartais net keliuose žemynuose. Milijonai žmonių paklūsta toms skleidžiamoms idėjoms, pajungiami naujų pranašų interesams, ir kas žino, ar iš to neišsirutulios naujos religijos. Vadinas, gyvename kartu su naujų religijų kūrėjais, esame jų amžininkai. Ir minėtame universitete Taivane Ramiojo vandenyno pakrantėje man buvo vardijama, kur tos naujos religijos atstovai jau turi savo bažnyčias – Šiaurės Amerikoje, Vokietijoje, kitose šalyse. O štai Baltijos šalyse sakė dar savo bažnyčių neturintys.

Gal gavote pasiūlymą būti tos naujos religijos atstovu ar vietininku Lietuvoje?

(Juokiasi.) Ne, tokių pasiūlymų negavau, bet man buvo parodytos tos naujos Bažnyčios galimybės. Prisi pažinsiu, buvau priblokštas. Yra apie ką pamąstyti.

Juk kas buvo krikščionys krikščionybės atsiradimo pradžioje? Vienos iš daugelio sektų atstovai, ir tai tęsėsi bene 300 metų, skaičiuojant nuo Kristaus laikų. Juk tik Romos imperatorius Konstantinas Didysis (apie 285–337 m.) tapo pirmuoju krikščionių religijos globėju. Atsirado galimybės šią religiją plačiau skleisti, ji tapo valstybine Romos imperijos religija. Jei ne Konstantinas, kas žino, gal ir šiandien krikščionybė būtų išlikusi tik kaip viena iš daugelio religinių sektų.

Prieš metus buvau pakviestas į Izraelį, ten Tel Avivo universitete skaičiau paskaitą. Buvau nuvežtas ir į Kristaus kapo vietą Jeruzalėje, kur pastatyta Kris-

Prof. Vaidutis Kučinskas savo darbo kabinete

taus kapo bažnyčia. Teko lankytis oloje, kur – teigiama – buvo palaidotas Kristaus kūnas. Iš ten, jeigu tikėtume krikščioniškomis tiesomis, Kristaus kūnas buvo paimtas į Dangų. Tai ne visai mokslo interesų sritis.

Taip, suprantu, bet kas Jus kaip genetikos mokslo atstovą galėtų sudominti šioje problemoje? Tarkime, iš tiesų pavyko aptikti Kristaus-žmogaus palaidojimo vietą ir rasti palaikus. Ar ge-

netikos mokslo metodais pavyktų identifikuoti Kristaus palaikus?

Genetiškai būtų sunku identifikuoti. Krikščioniškoji Bažnyčia teigia, kad Jėzus nebuvo vedęs ir neturėjo palikuonių. Tačiau Dž. Kameronas teigia, kad aptiktoje Jėzaus palaidojimo vietoje palaidotas taip pat ir vaikas – Judas. Krikščionybės teoretikai ir paprasti katalikai labai pasipiktino, nes ligi šiol buvo visuotinai teigiama, kad Kristus nebuvo vedęs. Žinoma,

neskaitant įvairių pasirodžiusių romanų, kur gali rasti, ko tik nori. O genetikui šiuo atveju labai svarbu aptikti kokius nors tiriamojo asmens palikuonis, tada galėtume įrodyti giminytės ryšį. Tai sunkus atvejis.

Kino režisierius Džeimsas Kameronas

Paprastai tiriama mitochondrinė arba Y DNR (vyrams). Mes galėtume nustatyti, kokio tipo ta Y DNR, bet tai nereikia, kad ta DNR pažymėtų konkretų tiriamąjį asmenį. Jeigu tai vienas asmuo, tai jis „pakimba“ erdvėje, nes nėra su kuo lyginti.

Bet Jėzaus Kristaus atveju tai gal nebūtų beviltiškas atvejis, nes bent jau užsienio spaudoje teigiama, kad ten palaidoti ir kiti artimi giminaičiai ar net palikuonis.

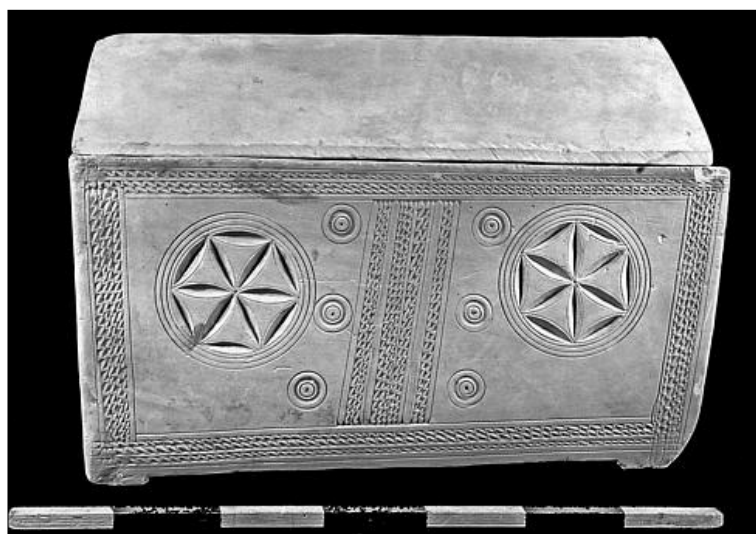
Bent jau matytoje televizijos laidoje buvo teigiama, kad Jėzus Kristus turėjęs brolių, gal net keturis. Jų visų DNR būtų panaši. Bet datavimas nebūtų tikslus.

Gal datavimo tikslumą turėtų užtikrinti kiti tyrimo metodai, ne vien genetiniais.

Palaikų amžių būtų galima identifikuoti kitais metodais, kad ir radioizotopų metodu. Tada jau būtų galima susieti kape esančių palaikų giminingumo laipsnį. Sūnaus genomas turėtų būti 50 proc. panašus į savo motinos ir brolių genomą. Tiriamos DNR sekos. Beje, tą patį mes ir darome Vilniaus universiteto ligoninės Medicininės genetikos centre. Mums tenka atlikti tėvystės įrodymų tyrimus, jei į mus kreipiasi atitinkamos institucijos, pavyzdžiui, teisminės.

Kapas Jeruzalėje, kuriame rasti palaikai, sudomino garsųjį Holivudo prodiuserį ir režisierių Džeimsą Kameroną

Spėjama, kad šioje akmeninėje dėžutėje buvo rasti Šventosios šeimos narių kaulai

Kartais žmonės nori, kad nustatytume giminingumo laipsnį su tam tikru asmeniu, pavyzdžiui, broliui ieškant sesers ar panašiai. Variantai gali būti įvairūs.

Taigi neatmetate tokio tyrimo tikslingumo? Mintyje turiu Kristaus spėjimą palaikų atveju.

Iš principo rastuosius palaikus tiriant genetinėmis metodais būtų galima susieti giminytės ryšius, bet skubotų išvadų nereikėtų daryti. Kai pirmą kartą nuvykau į Ispaniją, įsitikinau, kad ten daugybė Jėzaus vardu pakrikštytų asmenų. Esu tikras, kad ir Kristaus laikais Jėzaus, Marijos, Juozapo vardai buvo gana išplitę žydų gyventose teritorijose. O ir tų pranašų ten atsirasdavo ne vienetai.

Kas sudėtingiausia šifruojant genomą

Krikščionybės teologams būtų didelis smūgis, jei genetinėmis tyrimais pavyktų įrodyti, kad Kristus turėjo ne tik motiną, bet ir tėvą.

Bažnyčios teigimu, Kristus tėvo neturėjo, bet į šį pasaulį atėjo iš Šventos Dvasios.

Jei taip, tai čia ir baigiasi genetikos, ir apskritai mokslinio pažinimo galios? Jūsų vadovaujama Žmogaus ir medicininės genetikos katedra dievažmogio netyrinėja?

Šiuolaikinės biotechnologijos galimybės yra neįtikėtinos. Štai kad ir klonavimas – kas tai yra? Tai gyvybės pradėjimas be tėvo. Šia prasme, Kristus gimimo atvejis būtų kažkuo panašus į klonavimą.

Gal ateis metas, kai ir motina bus nereikalinga gyvybei atsirasti ir vystytis?

Motina turi būti. Kitoks atvejis man sunkiai įsivaizduojamas. Iš motinos organizmo paėmus ląstelę, jos branduolį įdėjus į kiaušialąstę ir paskatinus ląstelę dalytis, pavyksta užmezgti bei užauginti naują gyvybę.

Ar tai gyvybės atsiradimo problema, o gal tai sąlygų ląstelės branduoliui sudarymo subtilumai?

Tai ne gyvybės atsiradimo problema, nors dažnai tie dalykai labai sureikšminami, ypač Lietuvoje vykstančiose diskusijose. Juk kaip į gyvybės atsiradimą žvelgia genetikas? DNR yra užkoduotas procesas, kuris turi vykti, o tam būtinos tam tikros sąlygos. Tų sąlygų, kokios yra moters organizme, mokslas kol kas neįstengia sukurti. Deja, tik atrodo, kad čia viskas paprasta.

Kur slėpi tas sudėtingumas? Tai ligi šiol nepažinti cheminiai procesai?

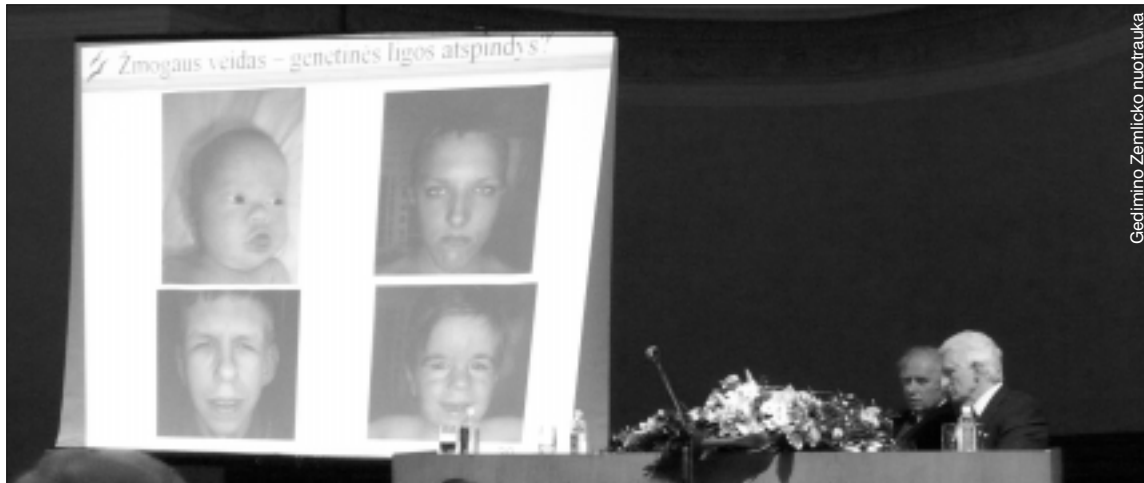
Manau, kad taip.

Tačiau gal genomo iššifravimas mokslą priartins ir prie šių sudėtingų gamalo užmezgimo ir gyvybės vystymosi problemų suvokimo? O jei taip, tai gal ir tų sąlygų pakartojimo, modelavimo?

Genomo iššifravimo problema išspręsta, bet ne iki galo. Ką reiškė 2003 m. paskelbta žinia, kad genomas iššifruotas? Reiškė tik tai, kad pavyko nustatyti nukleotidų seką atskirose molekulėse. Atskira molekulė – tai viena chromosoma. Žmogaus ląstelėje yra 24 skirtingos chromosomos. Tai štai tose 24 molekulėse nustatyta, kokia yra DNR seka, t. y. nukleotidų seka – A, T, G, C, nustatytas jų eiliškumas, bet tai neparodo, kur genas prasideda, kur baigiasi. Kaip tie visi genai veikia, taip pat dar neišspręstas klausimas. Kai kurių genų vietą chromosomoje, kur jų pradžia ir pabaiga, jau žinome, taip pat išsiaiškinta jų vidinė struktūra, sandara. Bet tai dar neišsemtas žinių šaltinis.

Kas čia buvo sudėtingiausia – šifruojant genomą?

Pirmiausia reikėjo sukurti tyrimo prietaisus, kurie galėtų padėti nustatyti nukleotidų seką. Už tų prietaisų, darbo įrankių sukūrimą buvo gautos dvi ar net trys Nobelio premijos. Tie mokslininkai rado būdą nustatyti nukleotidų išsidėstymą seką. Tai padaryta pagal cheminius signalus. Atskiras nukleotidas gali būti pažymėtas tam tikra žyme; kadangi yra keturi skirtingi nukleotidai, tai tiek ir žymių panaudota. Lyg ir nedaug, bet kažkodėl sunkiai sekėsi tuos žymėjimus atlikti. Iš pradžių buvo žymima radioizotopais

Prof. Vaidučio Kučinsko 60-mečiui skirtos mokslinės konferencijos Vilniuje metu

rankiniu būdu ir kiekvienas skirtingai. Kiekvieną nukleotidą mokslininkai gaudavo atskirame takelyje, o juos stebėdami galėdavo identifikuoti visą seką.

Man ir pačiam teko atlikti tokius žymėjimus, vėliau buvo sukurtas automatinis sekvenatorius. Dabar tie sekvenatoriai labai išstobulinti, mes jais naudojames. Tobuliausi sekvenatoriai padeda nustatyti 1 tūkst. nukleotidų iš eilės, o praktiškai nėra tokio mažo geno. Jie daug didesni. Vadinasi, vienu kartu mes negalime nustatyti net vieno geno sandaros.

Mintyje reikia turėti milijonus ir milijardus nukleotidų, todėl laukia visai kitos eilės tyrimai bei darbai. Jei nustatome nukleotidų seką DNR gabaliukui, tai reikia sugalvoti, kaip tą padaryti visai molekulei – nustatyti seką. Kai eksperimente tiriamėginį, tai juk nežinome, kuris čia pirmas, antras ar n-tasis gabaliukas, o eiliškumas ne tik svarbus, bet ir esminis dalykas. Turime į vieną grandinę sujungti visą tą nukleotidų seką. Daugybė problemų.

Nukleotidų pagrindinė „užduotis“ – perduoti signalą?

Perduoti informaciją, kuri yra genetinis kodas. Šis sudarytas iš trijų nukleotidų. Tai buvo suvokta pradžioje amžiuje maždaug apie 1960-uosius. Tačiau kai į šiuos darbus įsitraukė biotechnologai, t. y. inžinieriai, mano nuomone, prarastas vienas esminis dalykas. Biotechnologui svarbu nukleotidai, nuolat kalbama apie snipus – vieno nukleotido polimorfizmą. Taigi biotechnologas

nagrinėja, ar tas nukleotidas toks ar kitoks, nustato, kokia yra seka.

O reikia...

O reikia visą laiką žiūrėti funkciskai, kokie yra 3 nukleotidai – tripletas. Tai ir yra kodonas: kodas, kuriame užšifruota, kokia amino rūgštis turi būti baltyme. Tripletas po tripleto ir nusako, kokia yra amino rūgštis baltyme, t. y. struktūrą: glicinas, alaninas, leucinas ir t. t. Informacine kalba tripletai išverčiami į vieną signalą polipeptide, t. y. nuosekliame daugiau kaip 20 alfa-amino rūgščių junginyje. Galų gale turime struktūrą baltymo, kuris vėl dėl cheminių ryšių, konformacijų gali labai įvairiai susisukti. Nuo to priklauso, kas esame ir kaip atrodome. Čia visa esmė: svarbu žinoti šią informaciją, kur geno pradžia ir pabaiga, kaip tripletai išsidėstę, ir būtent kur tas pirmasis tripleto nukleotidas. Kai sakau – geno pradžia, turiu mintyje, kad genas yra funkcinis vienetas. Mes genetikoje viską traktuojame funkcijos prasme. Kita vertus, genas yra didelė DNR grandinė, kurioje gali būti net keli milijonai nukleotidų – labai ilgas DNR gabalas.

Mendeliui labai pasisekė

Virs Jūsų galvos kabo čekų katalikų vienuolio ir mokytojo Gregoro Johano Mendelio portretas. Tai Jūsų patronas, savaip visų genetikų „šventasis“?

Šį G. J. Mendelio portretą nupiešė ir padovanojo mano giminaitis. Mendelis XIX a. viduryje atrado paveldėjimo dėsnius, ir tą jam pavy-

ko padaryti gana atsitiktinai, laimimai susiklosčius aplinkybėms. Tam atradimui reikėjo daugelio sąlygų, kurių Mendelis galėjo neužtikrinti ir neatrasti savo dėsnį.

Tačiau paprastai sekasi dirbantiems, darbštiems žmonėms. Toks jau sėkmės formulės dėsniumas.

Mendeliui eksperimentas susiklostė kaip reta palankiai. Jis pasirinko požymius, kuriuos analizavo, ir būtent tokius, kuriuos lemiantys genai buvo skirtingose chromosomose. Dėl to ir atrado paveldėjimo dėsniumus.

Pirmą kartą eksperimentavo su žirniais, vėliau pasirinko kitą augalą, ir tie dėsniai antrą kartą eksperimentuojant nepasitvirtino. Aišku, būtų pasitvirtinę, jei Mendelis būtų pasirinkęs tokius genus, kurie atitiktų pirmą eksperimentą. Bet jis pasirinko kitus genus, beje, sąvokos genas jis nevertėjo.

Nuostabiausia, kad Mendelio dėsniai veikia, nesvarbu, kad ir kokia didžiulė tai struktūra. Pats Mendelis apie tai nieko nenuvokė, kaip ir apie cheminę struktūrą, o DNR buvo išskirta po ketverių metų – 1869 m. Tą padarė Frederikas Myšeris (Frederick Miescher) – kaip medžiagą ją išskyrė, nors cheminės sandaros ir nežinojo.

Nepaisant viso sudėtingumo, kurį šiandien žinome, tie Mendelio atrasti dėsniai veikia, ir čia visos paradoksalios. Sakyčiau, stulbinantis dalykas, kad tokia sudėtinga struktūra paklūsta tokiems paprastiems dėsniams.

Tad ką būtų galima pasakyti apie genetinę gyvųjų organizmų struktūrą, ar ji sudėtinga? O gal visos organinės gyvybės pasaulis sudarytas iš gana paprastų „plytų“ ir paklūsta, kaip Jūs ką tik pasakėte, gana paprastiems dėsniams? Pagaliau juk Gamta ar Sutvėrėjas turėjo rinktis kuo paprastesnį kelią. Tai kaip yra iš tikrųjų vertinant iš genetikos principų?

Nemanau, kad gyvybės pasaulis labai sudėtingas. Jei vertinsime pagal genomo sandarą ir genų skaičių skirtingose gyvūnų rūšyse, vaisinėje muselėje, pelėje, apvaliojoje kirmelėje – viskas labai panašu. Tą patį galėtume pasakyti ir apie žmogų. Jis turi iki 35 tūkst. skirtingų genų (pagal pavadinimus) vienoje lytinėje ląstelėje viengubame rinkinyje, t. y. genome, chromosomų rinkinyje. Palyginę su pelės genomu įsitikinsime, kad skirtumas nedidelis.

Šis Jūsų ką tik paminėtas faktas verčia paklausti: kur glūdi tokio sumanymo, būtent tokio pasirinkimo išmintis, o gal paslaptis? Tiesa, gal tai teosofinis klausimas, bet juk ir genetikai turi savo nuomonę?

Jei laikomės evoliucionizmo gamtoje principo, o ne kreacionizmo pozicijos, t. y. kalbame mokslo priimtąja kalba, matome, kad skirtingų augalų ir gyvūnų rūšys turėjo evoliucionuoti.

Prisitaikyti prie kintančių aplinkos sąlygų? Kas čia imtų evoliucionuoti, jei nebūtų savotiško išorinio „prievarios mechanizmo“?

Organizmai keitėsi, tobulėjimo kryptimi, nors tai nereikšė, kad jie patys „susigalvojo“ tokiais būti ir tapo. Kartais mano studentai ima ir pasako: „A, tai jau tas ar anas prisitaikė...“ Aišku, adaptacija tam tikra prasme vyksta, bet adaptacijos ribos nėra labai didelės. Žmogus ar bet koks kitas organizmas, pagaliau augalas ar gyvūnas faktiškai neprisitaiko, bet pačios gamtos yra atrinkimas: išgyvena arba miršta, nunyksta.

Organizmas visada yra auka? Žinoma, vertinant iš gamtos, jei taip galima pasakyti, poziciją.

Taip, auka, nes populiacinės genetikos požiūriu jis arba išgyvena, arba ne.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 3 p.

formalius kiekybinius reikalavimus (nemanau, kad tai yra gerai). Išskyrus pasitaikančius talentų žybtelėjimus, tai nėra ypatingos mokslo aukštumas. Beveik viskas, kas reikšmingiausia Lietuvos moksle iki šiol padaryta, buvo padaryta mokslininkų, intensyviai dirbusių mokslinį darbą po doktorantūros (anksčiau – aspirantūros). Daugeliui jų už tai buvo pripažintas antrasis daktaro mokslo laipsnis (dabartinio habilituoto daktaro). Lietuvoje buvo gana daug jo siekusių ir pelnytai gavusių mokslininkų.

Manau, jog labai gerai, kad antrojo mokslo laipsnio teikimas, bent iki 2002 m., buvo išsaugotas ir jis buvo teikiamas vadovaujantis visai patenkinamais nuostatais. Blogai, kad tų nuostatų laikymasis buvo labai formalizuotas, kad paplito mokslo laipsnį kompromituojanti praktika, kai minimalių kiekybinių reikalavimų (tam tikrų publikacijų skaičiaus) tenkinimas buvo laikomas pakankamu habilituoto daktaro mokslo laipsniui įgyti, nebuvo reikalaujama iš pretendento įrodyti pirmiausia kokybinę darbų reikšmę, nekalbant jau apie pa-

sitaikančius nuostatų pažeidimus, kuriuos pašalinti nebuvo teisinio mechanizmo.

Antrasis mokslų daktaro laipsnis, kaip mokslininko nuveiktų darbų reikšmingumo pripažinimas, nors dabar ir devaluotas, turintis vis mažiau reikšmės profesinei mokslininko karjerai (tai turi ir privalumų, ir trūkumų), kol jis buvo teikiamas vis dėl to dar buvo veiksminga moralinė paskata po doktorantūros siekti didesnių mokslo aukštumų. Lietuvoje, kur akademinė karjera nėra konkurencinga ne tik materialinės naudos požiūriu, tai buvo labai svarbi paskata. Dabar ji naikinama, o ją pakeisiančių lygiaverčių paskatų nematyti. Lietuva nėra Amerika, kur viską tarytum savaime sureguliuoja didelės turtingos šalies mokslo rinka.

Tad gal tikrai Lietuvoje mums dabar užtenka tik mokslo daktarų „amatų mokyklų“, o skatinti, kad šalyje gausėtų aukštesnio lygio mokslininkų, nėra Valstybės rūpestis? Bet kaip tada turėtų atsirasti kad ir toms „ama-

tų mokykloms“ reikalingi profesoriai? Importuosime, viliosime sugrįžti emigravusius? O kaip tada bus kad ir su lituanistinėmis profesijomis?

Tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi, ir juoda

Gyvenant laikais, kai pasaulyje vis plačiau suvokiama, jog išsimokslinimas ir gebėjimas juo naudotis tampa didžiausiomis vertybėmis, lemiančiomis galimybes gy-

venti geriau ne tik išrinktiesiems, kai aukštasis mokslas darosi masinis, daugelyje šalių sparčiai gausėja ir mokslo daktarų (Lietuva tuo džiaugtis negali), o išsivysčiusios turtingiausios šalys juos vilioja, tokia galima perspektyva Lietuvai atrodo kaip tikras košmaras, tačiau būtent tokia linkme kreipia siūlomas mokslo laipsnių sistemos „tobulinimas“.

Gal šiek tiek perduo, bet kaip neprisiminti Antano Barausko prieš pusantro šimto metų parašytos poezijos eilutės: „Tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi, ir juoda“. Taip buvo apibūdinta svetimųjų politika. Šiandien iš esmės tą patį girdime iš savųjų, kartu kalbančių apie žinių visuomenę.

Nors dabartinė padėtis toli gražu nėra tapati buvusiai A. Barausko jaunystės laikais – su visiškais tamsuoliais negalima daryti gero „biznio“, tačiau sunku įsivaizduoti konkurentą, norintį, kad varžovas būtų pranašesnis už jį.

Nurodoma siūlomo Vyriausybės nutarimo nauda yra formali, visai biurokratinė, – bus suderinti teisės aktai ir įstatymai, pašalinta

aiškinimų painiava. Tai, aišku, svarbu. Bet juk ta skirtingai aiškinamų dviprasmybių painiava ir buvo tyčia tam sukurta, kad ją reikėtų „reikiamai“ taisyti! Ar nebūtų geriau ir paprasčiau pakeisti keletą žodžių dabartinės redakcijos Mokslo ir studijų įstatyme, o habilituoto daktaro mokslo laipsnio teikimo tvarką reglamentuojančiuose nuostatuose sugriežtinti reikalavimus – nesitenkinti formaliais kiekybiniais reikalavimais, reikalauti darbų kokybinės reikšmės formuluotės, įvesti veiksmingus kontrolės būdus? Gal reikėtų prisiminti ir neįvykdytą, nors jau ir senoką, Vyriausybės strateginio planavimo komiteto pavidimą Švietimo ir mokslo ministerijai pateikti atnaujintus habilituoto daktaro mokslo laipsnio nuostatus?

Kad ir kaip būtų, viena besiginčijusių pusių, atrodo, jaučiasi esanti labai arti pergalės. Kai kuriems beviltiškų diskusijų ir užsitęsusių neaiškios situacijos išsekintiems mokslo ir studijų institucijų bei mokslininkų organizacijų atstovams, atrodo, jau beveik viskas vis tiek. Bet ar nebus tokia pergalė tik Pyro pergalė tautai ir šaliai, stumianti mus ant žemesnio laiptelio?

Atkelta iš 1 p.

Kodėl taip atsitinka? Todėl, kad už patentinio grynumo patikrinimą reikia sumokėti keletą tūkstančių litų, o už patentavimą kurioje nors šalyje – dešimtis tūkstančių litų. Universitetai, mokslo institutai šiems tikslams lėšų neturi. Be to, šalyje galiojanti mokslo skatinimo ir darbuotojų atestavimo sistema yra tokia, kad tenka rūpintis kuo greičiau savo darbą išspausdinti tarptautinėje spaudoje, vadinas, kuo skubiau ir dovanai atiduoti pasauliui. Imkite ir naudokite net ačiū nesakydami.

Z. R. Rudzikas atkreipė dėmesį į keistą paradoksą: Lietuva skiria dešimtis ir šimtus milijonų litų fundamentiniams tyrimams, bet neranda kelių šimtų tūkstančių litų perspektyviausioms idėjoms patentuoti.

Trumpeje, bet mintimis gana sodrioje Lietuvos mokslo premijos komisijos pirmininko prakalboje buvo išsakyta ir tokia mintis: Lietuva pasaulio nenustebins mokslinių publikacijų kiekybe (kažkodėl būtent šito visą laiką siekiama), bet gali stebinti darbų originalumu, naujumu ir kokybe. Beje, būtent į tai mus orientuoja Europos Sąjungos už mokslą ir jo taikymą atsakingos struktūros. Iš mūsų reikalaujama ne kiekybės, bet *excellence*, t. y. puikumo.

Iš mokslo laukiama naujų postūmių

Posėdžio darbotvarkę pakoregavo Ministro Pirmininko tą dieną turėjęs prasidėti vizitas į Lenkiją, tad vietoj 1,5 darbotvarkėje numatytos valandos posėdis buvo sutrumpintas iki valandos. Ministras Pirmininkas G. Kirkilas perdavė 2006 m. Lietuvos mokslo premijos laureatams Lietuvos Prezidento Valdo Adamkaus sveikinimus, priminė artėjančią Kovo 11-ąją, Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo dieną. Tai gera galimybė susimąstyti apie visiems svarbiausius dalykus: apie šalį, kurioje gyvename, dirbame ir kuriame, apie mūsų visų darbų svarbą ir šviesesnę savo vaikų ateitį. Ši sąvoka neįsivaizduojama be

2006 m. Lietuvos mokslo premijų įteikimo ceremonija Vyriausybės rūmuose

mokslo, švietimo, kultūros, ekonomikos. Tai lyg ir aksioma. Regis, mažai kam kyla abejonių, kad nacionaliniai tikslai pasiekiami pasitelkus žinias, intelektualinius bei dvasinius gebėjimus. Mokslo, kultūra didina žmogaus pasirinkimo galimybes ir visuomenės gerovę.

G. Kirkilas priminė svarbią užduotį, kurią patys išsikėlė, ir kuri būtina šiandieniniame vis labiau globalėjančiame pasaulyje: per artimiausius 10 metų sukurti žinių visuomenę, o šio uždavinio sprendimas siejasi su mokslo ir modernių

jų technologijų plėtra. Mokslo ir technologijų plėtros kryptys bei prioritetai yra kiekvienos vyriausybės sunkiai sprendžiamas uždavinys, o 14-oji Lietuvos Vyriausybė šį uždavinį deklaravo kaip savo veiklos prioritetą. Anot Premjero, šiandien jau nėra reikalo gaišti laiko diskusijoms apie šalies mokslo ir technologijų artimos ateities vizijas. Daugiau dėmesio būtina sutelkti į mokslo sistemos pertvarkos strateginių tikslų įgyvendinimą. Tie tikslai išdėstyti Lietuvos nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo pro-

gramoje, Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 m. plane.

Šalyje siekiama padidinti mokslo sistemos veiksmingumą ir aktualumą, sudaryti sąlygas, kad mokslo laimėjimai būtų panaudojami ūkio, švietimo, kultūros ir socialinėms reikmėms tenkinti. Teks siekti mokslo ir studijų sistemos struktūros optimizavimo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros progra-

minio bei projektinio finansavimo efektyvumo, taip pat daugelio kitų svarbių uždavinių. G. Kirkilas pabrėžė mokslo ir verslo bendradarbiavimo, plėtros į Europos Sąjungos mokslinę erdvę bei kitų uždavinių svarbą.

Premjeras taip pat priminė, kad prof. Egidijaus Aleksandravičiaus vadovaujama darbo grupė pateikė konkrečius siūlymus dėl mokslo ir

SKELBIAMAS KONKURSAS pagal prioritetines Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptis

Remdamasis LR Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 166 *Dėl prioritetinių Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptių patvirtinimo* (Žin. 2007, Nr. 21–766), Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas 2007 m. skelbia konkursą pagal šias prioritetines kryptis:

- Genomika ir biotechnologijos sveikatai ir žemės ūkiui;
- Geros kokybės, saugaus ir ekologiško maisto technologijos;
- Ekosistemų ir klimato pokyčiai;
- Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje;
- Tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis;
- Moksliniai tyrimai nanotechnologijoms kurti (nanomokslas, nanotechnologijos, daugiavfunkcinių nanostruktūrinių medžiagų kūrimas).

Projektai konkursui rengiami remiantis *Prašymų teikimo, jų nagrinėjimo, lėšų skyrimo, ataskaitų teikimo ir vertinimo tvarkos aprašo* (patvirtinto Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo direktoriaus 2005-08-24 įsakymu Nr. VI-35) ir jo papildymo (Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo direktoriaus 2006-02-27 įsakymas Nr. VI-10) **VI skyriaus Fondo inicijuotų bei prioritetinių kryptių ir Vyriausybės programų projektai 61–62 punktais**, t. y. poskyrių *Prašymų teikimas*.

Projektų trukmė – iki 3 metų
Metinė projekto vertė – iki 400 000 Lt
Projektai priimami 2007 m. kovo 13 d.–balandžio 13 d. (iki 15.45 val.).

Išsamesnę informaciją teikia Mokslo skyriaus vyriausioji specialistė dr. Jolita Klimavičiūtė, tel. (8 ~ 5) 264 7260, el. p. lita@ktl.mii.lt
Prašymai priimami Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde, A. Goštauto g. 12, 304 kab. (III aukštas), Vilnius. Darbo laikas: I–IV – 8.00–17.00; V – 8.00–15.45; pietų pertrauka 12.00–13.00 val.

Direktorius

Gedimino Zelmicko nuotraukos

Anksti mus palikusiam Gintarui Beresnevičiui skirtą premiją atsiėmė jo žmona Auksuolė Beresnevičienė

studijų sistemos pertvarkos principų. Sistema turės būti pertvarkoma vadovaujantis autonomijos, atsakomybės ir atsiskaitomybės, valstybės reguliavimo mažinimo, konkurencijos ir asmeninio suinteresuotumo principais. Premjeras atkreipė dėmesį į išvardytų principų prieštaringumą. Juos įgyvendinti bus nelengva ir dėl įvairių teisinio pobūdžio niuansų. Šis darbo grupės pasiūlymas bus pateiktas visoms politinėms partijoms, nes 14-osios Vyriausybės tikslas, – teigė G. Kirkišas, – pasiekti politinį sutarimą dėl mokslo ir studijų reformos tęstinumo, nepaisant to, kokios politinės jėgos laimės rinkimus.

Žadama remtis mokslo bendruomene

Kaip ypač svarbų uždavinį Premjeras įvardijo iš mokslo laukiamą postūmį šalies pramonei modernizuoti. Mokslui jau nepakanka užtikrinti vien studijų procesą ir rengti aukštos kvalifikacijos specialistus, bet būtina rūpintis ir pramonės efektyvumu, spartesne šalies ekonomikos plėtra. Tam reikia sudaryti sąlygas, dažnai ir inicijuoti mokslą, studijų ir verslo centrų, vadinamuosius „slėnius“, žinių ekonomikos „trikampį“, kurį sudaro moksliniai tyrimai, švietimas ir inovacijos. Artimiausiam Vyriausybės posėdyje Premjeras pažadėjo patvirtinti valstybinės reikšmės integruoto mokslo, studijų, verslo centrų („slėnių“) kūrimo ir plėtros koncepciją, kuria remiantis bus steigiami žinių ekonomikos branduoliai. Juk ne paslaptis, kad net ir sparčiai augdama mūsų šalies ekonomika, deja, ligi šiol grindžiama daugiausia vadinamosiomis žemomis ir vidutinėmis technologijomis.

Lietuvoje jau susikūrė 26 nacionalinių technologijų platformos. Jų veikla paskatins ilgalaiškį šalies mokslo ir verslo bendradarbiavimą, padės integruotis į Europos technologijų erdvę, sėkmingai dalyvauti tarptautinėse mokslo ir technologijų plėtros programose. Juk neatsitiktiniai šiuose Vyriausybės rūmuose vasario pabaigoje buvo surengta konferencija, skirta prasidėjusiai ES 7-ajai bendrajai programai.

Premjeras patikino, kad intelektualinė nuosavybės apsaugos klausimai taip pat yra 14-osios Vyriausybės darbotvarkėje. Problemų daug, apie mokslo sistemos pertvarkos kryptis diskusijos nesibaigia, o Premjero lūpose nuskambėjo mintis, kuri žymi gal net labai reikšmingą posūkį šalies mokslo politikoje. Šią prakalbą vietą pacituosime: „[...] garbūs mokslo bendruomenės atstovai, jums padedant mes pasirengę esminėms mokslo sistemos pertvarkoms. Viliamės, kad jei ne šiandien, tai bent ne už kalnų laikas, kai mokslas ir pramonė taps tikru mūsų šalies pasididžiavimu...“

Šiuose žodžiuose esminga tai, kad juose nėra arogantiškos poetinės – mes, Vyriausybė ir politikai, pradėsime mokslo ir studijų reformą, nuvesime jus į šviesų rytojų... Tokių mėginimų būta ne vieno, bet visažinių nutiestas kelias „į šviesų rytojų“ nuvedavo nelabai toli, bent jau vykdant ligšiolines mokslo ir studijų reformas. Šį kartą siūloma remtis pačia mokslo bendruomene, mokslininkais, ir tai jau kokybiškai naujas žingsnis reformų vartinėje. Toks pirmas įspūdis, ar jis pasitvirtins, įsitikinsime labai greitai.

Didelės išliekamosios vertės darbai

Bet grįžkime prie mokslo premijų laureatų.

Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys Leonardas Sauka glaustai apibūdino 2006 m. Lietu-

mintu taku. Paskelbė per dešimtį fundamentinių darbų, kuriuose analizavo menkai tyrinėtus ar net išvis netyrinėtus baltų dievų, jų panteono ir kulto klausimus, rekonstravo senovės prūsų ir lietuvių religijos sistemą. Jis sugebėjo naujai perskaityti senuosius daugelio tyrinėto-

Klausantis muzikinio intarpo

Už taikomąją mokslinę veiklą 2006 m. mokslo premija apdovanotas doc. dr. Loretos Vilkienės, lektorės Joanos Pribušauskaitės, doc. dr. Meilutės Ramonienės ir lektorės Virginijos Stumbrienės darbų ciklas „Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymas: situacijos tyrimas, metodika ir jos taikymas (1995–2005 m.)“

Premijos laurai teko medicinos daktarėms Rasai Bagdonienei ir Rasai Sirtautienei, etnologei prof. Irenai Reginai Merkienei ir baltų kalbotyros tyrėjui prof. Simui Karaliūnui

vos mokslo premijas humanitarinių ir socialinių mokslų srityse. Po mirties premija skirta Gintarui Beresnevičiui už darbų ciklą *Religijotyra ir senovės baltų mitologija (1990–2004 m.)*. Baltų mitologijos tyrinėjimų bare 1989 m. pradėjęs dirbti G. Beresnevičius tapo bene ryškiausiu Marijos Gimbutienės, Algirdo Juliaus Greimo, Norberto Vėliaus tyrinėjimų tęsėju. Jis padėjo visiškai naujos disciplinos Lietuvoje – religijotyros – pamatus. Gilinosi į ikirikščioniškosios baltų religijos problemas, baltų mitologiją, kūrė šių sričių lietuviškąją terminiją. Iš esmės ėjo Lietuvoje nepra-

jų naudotus šaltinius, daugelį dalykų iš naujo susiejo su archeologijos ir tautosakos duomenimis. Iš G. Beresnevičiaus darbų atsiskleidžia ne tik autentiška baltų senovės religijos sistema, bet ir išryškėja jos sistemiškumas, išbaigtumas, o tai būdinga visoms savarankiškomis religijoms. Jo atskleistos baltų religijoje vykusios permainos, reformos – tai labai novatoriškai gilaus tyrinėtojo atliktas darbas, kurio vertė mokslui yra labai didelė.

Pasak L. Saukos, taikomieji G. Beresnevičiaus darbai – *Religijotyros žodynas, Religijotyros vadovėliai XI ir XII klasėms* – parengti jo

teorinių darbų pagrindu ir yra europinio lygio, padėję pamatus religijotyros disciplinų dėstymui Lietuvoje. Apibūdindamas senovės baltų ikirikščioniškąsias religijas ir kartu pateikdamas svarbiausias žinias apie senąsias pasaulio religijas, G. Beresnevičius lietuvių, prūsų, latvių senąsias religijas įtraukia į bendrą senųjų pasaulio religijų visumą. Tai didelis indėlis į pasaulinės lituanistikos tyrimus.

G. Beresnevičiaus skirtą Lietuvos mokslo premijos diplomą ir premiją atsiėmė jo žmona Auksuolė Beresnevičienė.

Kas tie venetai

Prof. habil. dr. Simas Karaliūnas mokslo premijos laureatu tapo už darbą *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose (1994–2005 m.)*. Tyrėjas nagrinėja labai sudėtingas lyginamosios baltų kalbotyros problemas. Jos siejasi su baltų kalbų istorine fonologija ir morfologija, istorine leksikologija, semantika ir etimologija. S. Karaliūnas skverbiasi į baltų etnonimų kilmės, baltų ir slavų seniausių santykių problemas. Mokslininko daugiamečių veiklą įprasmina monografija *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*. Tai labai svarbus veikalas tolesniems indoeuropiečių kalbotyros, taip pat istorijos mokslų tyrimams.

S. Karaliūnas remiasi baltiškiosios hidronimijos paplitimo arealu Šiaurės rytų Europoje, apžvelgia Herodoto *Istorijų* (VI a. prieš Kr.) teikiamas žinias apie Juodosios jūros šiaurinės dalies etnosus, jų lingvokultūrinius ryšius su Rytų Baltija. Nagrinėja Plinijaus Vyresniojo (I a.) pateiktas žinias apie Gintaro kelią ir „Gintaro salą“ *Baltia* ar *Baltia*, Tacito (I–II a.), frankų (IX a.), anglosaksų (X–XI a.) ir senovės skandinavų (XII–XIV a.) šaltiniuose minimą aiščių vardą, mėgina išaiškinti jo kilmę. Istoriniu lyginamuoju metodu nagrinėja Ptolemėjo Europos Sarmatijos hidronimus ir etnonimus, juos susieja su baltiškais vardais. Nagrinėja baltų, venetų ir ilirų kalbų santykius, sprendžia *venetiškiosios Lietuvos pradžios* problemą, nustato Baltijos venetų etninę tapatybę ir vardo kilmę. Daro išvadą, kad Baltijos venetai yra archaiška vakarų indoeuropiečių liekana, o Vyslos baseine jie buvo ne kas kita kaip reliktinė baltų gentis ar genčių grupė. Vakarų indoeuropiečiai tikriausiai ir bus padėję pagrindus baltiškojo tipo vakarų dialektui. Taip pat S. Karaliūnas tyrinėja senovės baltų ir germanų praeities ryšius.

Etninės kultūros baruose

Teigiamo įvertinimo susilaukė etnologės prof. habil. dr. Irenos Reginos Merkieneš kone 35 metų darbų ciklas *Lietuvių etninės kultūros tipologiniai arealai ir regioninio tapatumo išraiška (XVI a. antroji pusė–XX a.) (1971–2005 m.)*. Šio ciklo darbai aprėpia dvaro ir kaimo ūkinės kultūros lyginamuosius tyrimus, papročius, tikėjimų sandaros ir simbolikos studijas, kultūros tapatumo universalijų savybių ir lokalinės specifikos analizę. I. R. Merkieneš rėmėsi ne vien archyviniais šaltiniais ir muziejine medžiaga, bet ir daugiau kaip 30 metų kaupta lauko tyrimų medžiaga. Profesorė vadovavo daugeliui Lietuvos istorijos instituto etnografinių tyrimų gru-

pių, dirbo Lietuvoje, Latvijoje, Baltarusijoje, Lenkijoje. Paskelbė 6 monografinio pobūdžio darbus. Mokslo premiją pelniusiam darbų cikle apibrėžtos etninės ir tautinės kultūros sąsajos, jų subordinacija, simbolinės išraiškos raidos bruožai. Pirmą kartą Lietuvos etnologijoje profesorė įvedė išplėstinės etninės kultūros sąvoką – per kūrybą, gamybą ir vartojimą aprėpiami visi etniškai ir geografiškai susiję visuomenės sluoksniai. Nustatė dvarų kultūros perimamumą feodaliniame kaime ir industrinės kultūros poveikį agrarinei Lietuvos kaimo kultūrai.

Per pasaulio pažinimą ir jo metafizinius reiškinius ištirti greta gyvuojantys ir persipinantys kultūros klodai – krikščioniškos, parakrikščioniškos ir profaninės (ūkinės) kilmės. Remiantis semantinė analizė pateikti augalų simbolikos klasifikacijos pradmenys, kalendorinių švenčių papročių sandara, nustatyta, kad kasdienis gyvenimas keitė realiųjų simbolių prasmes suteikdamas joms naujas funkcijas.

Šių darbų išvados naudojamos lyginamiesiems tyrimams Lietuvoje ir užsienyje. Vadinasi, prisideda prie Lietuvos etnologijos mokslo sklaidos pasaulyje.

Išmokyti lietuvių kalbos

Mokslo premija įvertintas taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbų ciklas *Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymas: situacijos tyrimas, metodika ir jos taikymas (1995–2005 m.)*. Jo autorės – Meilutė Ramonienė, Loreta Vilkienė, Joana Pribušauskaitė ir Virginija Stumbrienė. Autorės daug metų analizavo situaciją, kurią svarbu suvokti mokant lietuvių kalbos kaip svetimšios, kuriant naujovišką jos mokymo metodinę sistemą, atitinkančią Europos svetimųjų kalbų mokymo metmenis ir metodinius principus. Lietuvos sociolingvistinės padėties analizė, lietuvių kalbos kaip svetimšios mokėjimo ir mokymosi poreikių tyrimai apibendrinti daugelyje mokslinių publikacijų. Naujoviški tarpdalykiniai tyrimai buvo atlikti su kitų šalių mokslininkais, paremti Europos Tarybos ir tarptautinių fondų (Britų Tarybos). Vykdamas Europos Tarybos projektus parengti daugiasluoksniai lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymo turinio aprašai (*Slenkstis, Aukštuma, Pusiaukelė*). Tyrimų duomenys tapo moksliniu pagrindu analizuoti lietuvių kalbos komunikacinę branduolį Lietuvos tautinėms mažumoms ir kitakalbams, padėjo rengti mokymo metodikos pagrindus bei priemones.

Tai nauja funkcinio kalbų mokymo samprata grįsti originalūs darbai, padėję metodinius pagrindus komunikacinio pobūdžio lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymui. Šie aprašai panaudoti daugelio lietuvių kalbos mokymo ir egzaminų programose rengiant vadovėlius bei kitas mokymo priemones.

Vienas svarbiausių mokslininkų parengtų darbų – pirmoji praktinė funkcinio pobūdžio lietuvių kalbos gramatika. Tai „aktyvioji“ gramatika, skirta kalbėtojui, rašančiajam tekstą, kuriančiam kalbą, pagrįsta iš esmės nauja mokslinė koncepcija.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Tautos namų idėja neatsieja- ma nuo daktaro Jono Basanavi- čiaus vardo. 1907 m. per Lietu- vių mokslo draugijos steigiamą- jį susirinkimą paskelbė reikalą lietuviams turėti Tautos namus. Idėjai jau šimtas metų, o ji vis dar neįgyvendinta, nors ir gyva. Šiomet reikalai pasistūmėjo pir- myn bent tiek, kad Tautos namų idėjos 100-osioms metinėms ant Pamėnkalnio (kuris neteisingai XX a. pradėtas vadinti Tauro kal- nu, Taurakalniu) sostinėje ati- dengtas paminklinis akmuo, ku- rio užrašas skelbia, kad šioje vietoje turi stovėti Tautos na- mai. Šio įvykio reikšmę ir Lietu- vos sostinės pasiryžimą turėti tokius rūmus sustiprina tai, jog paminklinis akmuo atidengtas Vasario 16-ąją, Lietuvos valsty- bingumo atkūrimo dieną. Šie- met sukanka 15 metų, kai mėgi- nama atgaivinti ir įgyvendinti Tautos namų idėją.

Tautos namų atminimo akmens atidengimo iškilmės ant Pamėnkalnio: iš dešinės – poetas Justinas Marcinkevičius, Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas ir „Tautos namų santaros“ pirmininkas Antanas Gudelis

Čia mūsų patriarchai matė Tautos namus

Kad ir kokia gera būtų idėja, bet pati savaime ji kūnu nevirsta. Turi būti žmonės, kurie ją prisimena, puoselėja ir artina įgyvendinimą. Vargu ar visus tuos asmenis, kurie per šimtą metų puoselėjo Tautos namų idėją, šiandien galėtume išvardyti, sunkiai visus ir prisimintume. Su Tautos namų idėja susiję moderniosios Lietuvos valstybingumo kūrėjai – Jonas Basanavičius, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Martynas Yčas, Kazys Grinius, Antanas Smetona, Juozas Tumas-Vaižgantas, Petras ir Jonas Vileišiai ir kiti. Pirmuosius idėjos „tėvus“ ir jos įgyvendintojus tauta paprastai prisimena.

Kaip teigia tautos namų idėjos gaivintojas, *Tautos namų santaros* tarybos pirmininkas Antanas Gudelis, pretekstą tokio paminklinio akmens atidengimui suteikė sena nuotrauka, kurioje matoma keliolika vyrų ir dvi moterys. Fotografuota sklype, kurį 1911 ar 1912 m. būsimiems Tautos namams įsigijo Lietuvių mokslo ir Lietuvių dailės draugijos. Sklypas buvo nupirktas Pamėnkalnio teritorijoje, Kamena- ja (dabar Akmenų) ir Objezdna- ja (dabar Mykoliaičio-Putino) gatvių kampe, šalia Liuteronų kapinių. Vadinasi, J. Basanavičiaus idėja buvo pradėta įgyvendinti praėjus 4–5 me- tams po jos pagarsinimo. Buvo pati pusiaukelė tarp Didžiojo Vilniaus Seimo (1905 m.) ir Lietuvos Nepri- klausomybės paskelbimo 1918 me- tais. Galima pavadinti net tarpsto- te, kurių kelyje į Lietuvos valstybin- gumo atkūrimą buvo ne viena, ir vis- os buvo reikalingos ir svarbios. Pir- masis pasaulinis karas sutrukdė įgy- vendinti Tautos namų idėją, su- kaupti pinigai dingo, tačiau tauta brendo, ir tie brandos požymiai bu- vo vis ryškesni. J. Basanavičius ir ki- ti jo bendražygiai Tautos namams vietą matė ant Pamėnkalnio (Tauro kalno), iš kur atsiveria įspūdingas Vilniaus vaizdas.

Pastebėtina, kad keturi iš istori- nėje nuotraukoje nufotografuoti asmenų – Jonas Basanavičius, My- kolos Biržiška, Jonas Vileišis ir An- tanas Smetona – 1918 m. ta- po Lietuvos Nepriklausomy-

bės Akto signatarais. Todėl visai lo- giška, kad paminklinio akmens ati- dengimo iškilmės ant Pamėnkalnio buvo pasirinkta vasario 16-oji, nes kaip priminė Antanas Gudelis, net 19 iš 20 Vasario 16-osios Nepri- klausomybės Akto signatarų vie- naip ar kitaip buvo susiję su Tautos namų idėja.

Šiomet Vasario 16-osios datą akmeniui atidengti pasiūlė Vilniaus miesto savivaldybės meras Artūras Zuokas, kai A. Gudelis atėjo pas- merą su idėja pastatyti tokį atmini- mo akmenį. „Tautos namai turi sto- vėti, ir šiandien tai dar svarbiau ne- gu kad buvo prieš šimtą metų“, – per paminklinio akmens atidengi- mo iškilmes kalbėjo sostinės meras A. Zuokas. – „Pasaulis globalėja, lietuvaičiai tampa pasaulio žmonė- mis, tad tautos samprata turi būti ta grandimi, kuri mūsų tautos žmones gali sieti su gimtine“.

Idėja įtvirtinta „Tautos namų“ projekte

Dar 2004 m. gruodžio 15 d. Vil- niaus miesto taryba buvo priėmusi deklaraciją, kurioje pasisakė dėl Profesinių sąjungų rūmų ant Tauro kalno (Pamėnkalnio), Vilniaus kon- certų ir sporto rūmų bei sklypo prie LR Seimo rūmų visuomeninės pas- kirties išsaugojimo, nes ten stovi ar- ba gali būti statomi reikšmingi pasta- tai, galintys Vilnių reprezentuoti kaip šalies sostinę ir regiono centrą.

2007 m. vasario 14 d. Nepri- klausomybės dienai skirti iškilmin- go posėdžio metu Vilniaus miesto savivaldybės taryba įsteigė VŠĮ *Tautos namai*, taip skatindama lietuvių tautinę savigarbą ir išreikšdama pa- garbą Lietuvos nepriklausomybės patriarchams. Kartu pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su visuome- nine organizacija *Tautos namų san- tara*, su kuria ir bus imtasi projekto *Tautos namai*. Sutartį pasirašė Vil- niaus miesto savivaldybės administ- racijos direktorius Valdas Kliman- tavičius, *Tautos namų santaros* tary- bos pirmininkas Antanas Gudelis ir šios organizacijos pirmininkas ar- chitektas Algimantas Nasvytis. Tai visuomenės partnerystės įtvirtini-

mas *Tautos namų* projekte. Po ne vienus metus virusių diskusijų da- bartinių Profesinių sąjungų kultū- ros namų patalpose ant Pamėnkal- nio numatyta sukurti visuomeninį centrą, kuriame bus vykdoma įvai- riapusė kultūrinė, šviečiamoji, edu- kacinė ir informacinė veikla, ren- giami koncertai, spektakliai, rodo- mi kino filmai, įgyvendinami įvairūs meniniai ir kultūriniai projektai, vyks parodos.

Vasario 16-ąją, atidengiant pa- minklinį akmenį ant Pamėnkalnio, Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas ir *Tautos namų santaros* gar- bės pirmininkas poetas Justinas Marcinkevičius savo parašais papil- dė Vilniaus miesto savivaldybės ir *Tautos namų santaros* bendradar- biavimo sutartį.

Šimtą metų ritino akmenį

Kaip vaizdingai kalbėjo poetas J. Marcinkevičius, ne toks ir didelis atrodo šis akmuo, kurį šią iškilmin-

gą dieną atėjo atidengti vilniečiai. Nesulyginsi su Puntuku ar koku kiu- tu didžiuoju akmeniu. Tačiau prirė- kė šimto metų, kol tą akmenį pavy- ko užritinti į šį kalną. Daug rankų, protų ir širdžių dirbo ridenant šį ak- menį ir vis dėlto čia jį užkėlė. Idėja išties gyvybinga ir brangi Lietuvai, jeigu visą šimtmetį siejo žmones, buvo perduodama iš kartos į kartą. Šiandien kaip niekad svarbu tautai turėti savo simbolinius namus. Po- etas priminė, kad 2009 m. liepos 6-ąją Gedimino kalno papėdėje bus atidaryti šiuo metu atstatomi Lietu- vos Valdovų rūmai. Savotiškas gyve- nimo paradoksas: tauta atstato Val- dovų rūmus, nors pati neturi ne tik rūmų, bet netgi namų. Dabar ir sie- kiama išlyginti šią disproporciją.

Golgotos laiptai

Šiandien pats Pamėnkalnis ir ypač ant jo boluojantys balti rūmai tampa savotišku simboliu, prime- nančiu sunkų istorinį tautos kelią.

Vilniečiai tikisi, kad ant Pamėnkalnio stovintis rūmas taps Tautos namais

Ne vien todėl, kad kopiant į būsi- muosius Tautos namus tektų įveik- ti ilgus ir stačius aukštyn vedančius laiptus. Laiptai, kalnas ir visa aplin- ka yra ne vien tautos siekių, bet ir mūsų pilietinio bei kultūrinio ne- brandumo raiškūs pavyzdys: keistai privatizuoti, nuomoti ir pernuomo- ti, parceliuoti ir galop deginti. Ko- kie tik vėjai nepūtė šiuose rūmuo- se: rinkdavosi kolekcininkai ir pa- prasčiausi mainikautojai, buvo me- tas, kai rūmuose veikė naktinis klu- bas. Ligi šiol didžiulis statinys mer- dėja, tarsi siekiama jį galutinai nu- gyventi, nugramzdinti į gyvenimo pašalį ir galutinai pribaugti. Juk kaip kažkam niežti delnai nugriautų rū- mų vietoje pastatyti aukso kiauši- nius dedantį komercinės paskirties pastatą... Arba daugiabučius, kad ir buvusių kapinių pašonėje. Vilnie- čiai prisimena: dabartinio skvero vietoje kadais medžiai ošė čia palai- dotiems evangelikams liuteronams ir reformatams, bet kapinės buvo sunaikintos. Taip pat prisimena, kad statant rūmus laiptams buvo panau- doti paminkliniai akmenys, tiesa, iš kitų uždaromų Vilniaus kapinių. Štai kodėl visa ši aplinka yra tarsi golgota, lietuvių kelio į Tautos na- mus labai skaudūs etapai.

Nuo Pamėnkalnio aukštumos

Galima išgirsti ne be pasididžia- vimo teigiant, kad Vilnius, kaip ir dauguma senų ir garbingų pasaulio miestų, yra ant septynių kalvų. Vi- sai galimas daiktas, nors ieškant ties- sos reikėtų gerai pasižvalgyti ir pa- skaičiuoti. Tačiau neabejotinai trys kalvos yra išskirtinės: Gedimino pi- lies, Trijų kryžių ir Pamėnkalnio. Todėl šios kalvos ir vadinamos kal- nais. Dvasinis matmuo išauga į me- taforą. Nuo Tauro kalno, kur stovės Tautos namai, turi atsiveriti didinga Vilniaus panorama, prie kurios kū- rimo savo rankas ir širdis pridėjo ne vienos kartos vilniečiai. Būtų puiku, jeigu jų patirtis, sėkmės ir netektys pereitų į mūsų kartos dvasinio pa- veldo lobyną. Gal tada ateities mat- mens negožtų kasdienybės šešėliai. Skaudu skaityti, kad daugeliui jokių Tautos namų nereikia, nes ši idėja mūsų žmonėms pirmiausia siejasi su eilinių rinkimų akcija, miesto va- dų įvaizdžio kūrimu ir paprastų pi- liečių kvailinimu. Galima suprasti

žmonių nusivylimą susidūrus su valdžios žmonių piktnaudžiavimu, abejingumu ir tarnavimu tik vienam – asmeninės naudos – dievaičiui. Tačiau neįtikėtina, kaip tik tiek sugebame matyti žvelgdami nuo Pamėnkalnio aukštumos? Neįtikėtina, kaip peršintis skaudulys turi temdyti visą panoramą? Valdžią turime tokią, kokios norėjome, kokią rinkomės. Keista ir skaudu, kai Tautos namų pačią idėją kaip kurie mūsų žmonės sieja tik su valdžios vyrų būsimu piktnaudžiavimu, dar viena miesto pinigų plovimo galimybe. Realus praktiškumas geras tol, kol neįtikėtina aukštesnių siekių, – knieti pasakyti tiems, kuriems nereikia Tautos namų.

Būtų puiku, jeigu Tautos namai taptų ne tik valstybės švenčių ir renginių oficiali vieta, bet ir vieta, į kurią būtų ateinama šeimomis, nelaukiant šventinių progų ir aukštųjų institucijų kvietimo. Juk toks ir buvo mūsų tautos patriarchų sumanymas: tai turi būti mūsų tautą vienijantys, dvasiškai ir ateities viltį stiprinantys namai. Deja, tai nebus paprasta pasiekti, net jei Vilniaus miesto meras nusiteikęs labai geranoriškai, supranta ne vien skirtumą, bet ir jungiamąjį ryšį tarp ant Tauro kalno boluojančių rūmų ir Tautos namų, kurie gimė iš mūsų tautos patriarchų idėjos bei puoselėjami šios idėjos tęsėjų. Gal ir keistai surėdytas šis pasaulis, bet būtent ant jų pečių, fizine prasme gal ir ne stipriausių, dažnai laikosi tos vertybės, iš kurių tik ir gali stiebtis bet kokio idealo suformuotas ir išnešiotas vaisius, taip pat Tautos namai.

Kodėl akimirksniu nepasvajojus: gal šis kalnas ir čia stovėsiantys Tautos namai galėtų tapti ta vieta, kur ne tik iškilmes ateis išrinktieji, bet tautos vadai ir vadukai atsiskaitys žmonėms už savo nuveiktus ir nepadarytus darbus, už vėjais paleistus pažadus?

Laukia dideli darbai

Ant Tauro kalno stovinčius rūmus teks išpirkti iš privačių asmenų, kurie nei tuos rūmus statė, nei puoselėjo Tautos namų idėją, užtat galės pasiūlyti rankas, nes sėkmingai privatizavo, pirkė, sukombinavo. Žmonės pykdo, nes jiems nesuprantama, kodėl visiems šalies gyventojams turėję priklausyti Profsąjungų kultūros rūmai (juk visi mokėjome profsąjungos mokesčius) staiga tapo būrelio žmonių nuosavybe. Dabar jiems mokėsime iš miesto išdo daugiopai didesnius pinigus išpirkdamieji rūmus. O gal jiems užteks sąžinės bei padarumo, ir jie tuos rūmus padovanos tautai – taip užsitikrins vietą istorijoje?

Būtų puiku, jei Tautos namai taptų vieningo urbanistinio komplekso dalimi su Lukiškių aikšte, kuri po rekonstrukcijos turės tapti svarbiu sostinės centro akcentu, reprezentacine ir svarbių visuomeninių renginių vieta, pabrėžiančia Lietuvos žmonių kovas už laisvę ir kelią į nepriklausomybę.

Iškilmės ant Tauro kalno baigėsi bendra nuotrauka, kurioje gal ir po šimto metų mūsų ainiai galės išvysti Tautos rūmų idėjos puoselėtojus, akmens statytojus ir šio projekto rėmėjus.

Remtis ir į kalbos pamatus

Jeigu statome Tautos namus, tai turėtume pasirūpinti tvirtu pamatu, o jis neįmanomas be kalbos, vietovardžiuose slypinčios prieš mus gyvenusių žmonių patirties.

Prieš gerus tris dešimtmečius kultūros istorikas Jonas Jurkštas siūlė grąžinti senąjį autentišką lietuvišką pavadinimą – Pamėnkalnis, nes Taurakalnis yra dirbtinis naujadaras, nors ir romantiškai skambantis.

Domėdamasis Vilniaus vietovardžiais J. Jurkštas senųjų aktų rinkiniuose pastebėjo 1602 m. aktą, kuriame gatvė, einanti nuo Vilijos (Neries) vartų į Lukiškes, vadinama Pamėnkalnio vardu. 1648 m. Lukiškių planeliai rodė, kad mūsų vadinamasis Tauro kalnas ir Pamėnkalnis –

Kuo mums brangus senasis vietovardis – Pamėnkalnis? Tuo, kad tai autentiškas vardas, kurio lietuviškumu netenka abejoti. Kilęs iš žodžio *pamėnas*, reiškiančio šmėklą, pamėklę. Kaip teigia archeologas ir senųjų Lietuvos šventviečių tyrinėtojas Vyktintas Vaitkevičius, dar senesniais laikais Pamėnkalnis buvo vadinamas semantiškai jam artimu Velnio kalnu. 1441 m. didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio privilegijoje Vilniaus miestiečiams šis kalnas minimas kaip

Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas ir „Tautos namų santaros“ pirmininkas Antanas Gudelis su pasirašyta bendradarbiavimo sutartimi

tai tas pats kalnas. Kaip tapo Taurakalniu?

Pasirodo, kalno žemė, o gal jos dalis, priklausė Juozapui Bouffalai, tad nieko stebėtino, kad aplenkėję vilniečiai tą kalną pradėjo vadinti savininko vardu – *Góra Bouffalowa*. Rengiant pirmąjį lietuvišką vadovą po Vilnių, Mykolui Biržiškai ir jo bendraminčiams prireikė lietuviško vardažodžio. Gal nelabai gilindamiesi į kalno lenkiško pavadinimo asmenvardinę kilmę lietuvintojai išsivertė pažodžiui ir gavo „laukinį jautį“. O Lietuvoje žinia kokie laukiniai jaučiai senovėje ganėsi – taurai. Tai labai gražiai derėjo ir prie legendos, kaip Gediminas sumedžiojo taurą, ilsėdamasis susapnavo geležinį vilką ir upių santakoje ėmė statyti miestą...

orientyras – *ipa usque ad fluvium Wilia ab vna et a Czarthowahora vsq ad Lukyschky partibus*. Velnio kalnas (*Góra Czartowa*) šaltiniuose aptinkamas ir vėliau, o XVII a. atsiranda ir įsitvirtina Pamėnkalnis.

Šis vardas ir turėtų būti grąžintas kalnui, taip pat kaip tautai – Tautos namai. Kalno papėdėje einančiai gatvei jau grąžintas senasis pavadinimas – Pamėnkalnio, istorinis ir etimologinis teisingumas privalo būti atkurtas ir vienai išpūdingiausių Vilniaus kalvų.

Gediminas Zemlickas

Tautos namų idėjos puoselėtojai prie paminklinio akmens Tautos namams

16 LIETUVOS KOLEGIJŲ GALĖS TEIKTI ABSOLVENTAMS PROFESINIO BAKALAURO LAIPSNĮ

Remdamasi Studijų kokybės vertinimo centro atliktais kolegijų veiklos vertinimais bei teigiamais jų rezultatais, Švietimo ir mokslo ministrė Roma Žakaitienė pasirašė įsakymus, suteikiančius 16 Lietuvos kolegijų teisę teikti profesinio bakalauro laipsnį.

Profesinio bakalauro laipsnio atsiradimo būtinybė kilo, kai kolegijoms tapus neuniversitetinėmis aukštojo mokslo mokyklomis, atsirado poreikis pažymėti kolegijų studentų gautos kvalifikacijos lygmenį. Šis laipsnis taip pat padeda orientuotis darbdaviams vertinant jų samdomo darbuotojo gautas žinias ir įgūdžius.

Kolegijai įgijus šią teisę, studentams, baigusiems neuniversitetines studijas, bus išduodami aukštojo mokslo diplomai, kuriuose prie teikiamos profesinės kvalifikacijos bus įrašytas ir suteikiamas kvalifikacinis laipsnis. Profesinės kvalifikacijos, kurios buvo suteiktos minėtų kolegijų absolventams, iki šiol taip pat prilyginamos profesinio bakalauro laipsniui.

Nuo 2008 m. numatoma naudoti naujo pavyzdžio diplomų blankus, kurie vadinsis profesinio bakalauro diplomais. Šie diplomai suteiks absolventams tokias pačias teises, kaip ir dabar išduoti arba išduodami aukštojo mokslo diplomai su įrašu apie suteiktą profesinio bakalauro kvalifikacinį laipsnį ir profesinę kvalifikaciją.

Studijų kokybės vertinimo centras kiekvienos kolegijos veiklą vertina praėjus ketveriems metams nuo jos įsteigimo. Tikimasi, kad iki 2007 m. pabaigos bus įvertinta dar 11 kolegijų veikla ir priimti sprendimai dėl jų teisės teikti profesinį bakalauro. Vilniaus dizaino kolegija, kuri buvo įsteigta 2004 m., bus vertinama 2008 m.

Diskutuojama ir apie tai, kaip palengvinti studijų tęsimą galimybes kolegijų absolventams, kad sieksiantiems studijuoti magistrantūroje universitete nebereikėtų baigti universitetinių bakalauro studijų, o studijas būtų galima tęsti po nustatytos trukmės įvadininių studijų. Prognozuojama, kad tokių absolventų nebus daug – Lietuvos ir užsienio valstybių patirtis rodo, kad dauguma kolegijų absolventų po studijų įsidarbina, ir tik apie 10–15 proc. baigusiųjų nori tęsti studijas universitetuose.

Kolegijos, turinčios profesinio bakalauro laipsnio teikimo teisę:

Alytaus kolegija; Kauno kolegija; Klaipėdos kolegija; Lietuvos jūrreivystės kolegija; Marijampolės kolegija; Utenos kolegija; Vilniaus kolegija; Viešoji įstaiga Vilniaus teisės ir verslo kolegija; Viešoji įstaiga Vilniaus vadybos aukštoji mokykla; V. A. Graičiūno aukštoji vadybos mokykla; Viešoji įstaiga Socialinių mokslų kolegija; Viešoji įstaiga Kolpingo kolegija; Viešoji įstaiga Vakarų Lietuvos verslo kolegija; Viešoji įstaiga Vilniaus kooperacijos kolegija; Viešoji įstaiga Vilniaus verslo kolegija; Viešoji įstaiga Klaipėdos verslo kolegija.

LR Švietimo ministerijos informacija

Pradžia Nr. 5

Mokslo Lietuvos redakcijoje surengta diskusija, skirta Vilniaus reikalams, šio regiono integracijai į bendrą valstybės kūną, vadinasi, valstybingumo stiprinimo ir pilietinės visuomenės ugdymo problematikai. Diskusijoje dalyvavo Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys, labdaringo Aldonos ir Jono Čingų fondo pirmininkas Jonas Endriukaitis, *Vilnijos* draugijos pirmininkas humanitarinių mokslų daktaras Kazimieras Garšva, Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Rytų Lietuvos programos poskyrio vedėjas Alfonsas Kairys, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas, Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų katedros vedėjas doc. dr. Antanas Kulakauskas, Lietuvių švietimo draugijos *Rytas* pirmininkas Algimantas Masaitis, ūkininkas, kolekcininkas, kraštotyrininkas, bibliofilas, giminės tyrinėtojas iš Alytaus rajono Gintautas Šapoka ir Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys lituanistas prof. Zigmas Zinkevičius.

Šioje diskusijos dalyje išgirsime mintis tų redakcijos svečių, kurie nekalbėjo pirmoje pokalbio dalyje.

Kad sąžinė nesnaustų

Mokslo Lietuva. *Ligi šiol idėmiai klausėsi ir į diskusiją dar neištraukė Jonas Endriukaitis, Algimantas Masaitis ir Alfonsas Kairys. Aišku, jog ilgiau taip tęstis negali. Kas gerbiamajam Jonui Endriukaičiui nepatiko mūsų diskusijos pirmoje dalyje, kad jis daugiau klausėsi negu reiškėsi? Jeigu ištis taip, tai dabar gera proga oponuoti kalbėjusiems anksčiau.*

Jonas Endriukaitis. Manau, jog pradėti nagrinėti tokie klausimai, kuriems išspręsti reikėtų ne vienos valandos. Į teorinį tų klausimų nagrinėjimą šiuo metu nenorėčiau veltis, nors tai ir labai svarbu. Tačiau šiandien nepaprastai reikšmingi paprasčiausi gyvenimiški klausimai, susiję su švietimu, mokykla. Man būtų aktualiau nagrinėti šių dienų Vilnijos reikalus.

Šis kraštas, kad ir kaip mes jį pavadintume – Vilnija, Vilniaus kraštas ar Pietryčių Lietuva – mane domina nuo studijų laikų, kai dar buvau prof. Zigmo Zinkevičiaus studentas. Prof. Donato Saukos suburtame studentų būryje šiame „nelietuviškame“ krašte tada sėkmingai rinkau lietuvių dainas, pasakas, patarles – tautosaką.

Iš kaimo greta Dieveniškų tada mūsų atsivežta dainininkė Seliukienė Vilniaus universiteto studentų vakare padainavo daug lietuviškų dainų. Jas vėliau įrašė Mokslų akademijoje. Bet kai vakaro metu papasakojau, kad ta dainininkė sunkiai susikalba su savo anūke, jau nemokančia lietuviškai, didžiulėje studentų auditorijoje ilgai buvo tylu.

Keliautojo ir alpinisto Vlado Vitkausko vedami Vilniaus žemaičiai ir kiti lietuviai žengia per Medininkų apylinkių lygumas Vilnijos krašte aukščiausios Lietuvos kalvos – Aukštojo link

VILNIJA: LĒTAI GYJANTI KRAŠTO ISTORIJS ŽAIZDA (2)

Viename savo laišku tos išvykos metu rašiau: „Gražus tas kraštas. Geri jo žmonės. Bet liūdna jų ateitis.“ Sako, V. Mykolaitis-Putinas, perskaitęs laišką ilgai kalbėjosi su rašytoju A. Vienuoliu apie krašto problemas ir ateitį. Jiems vis norėjosi tikėti, kad tai buvęs tik studentiškas impulsyvumas.

Neilgai trukus po to Aukščiausiosios Tarybos sesijoje A. Vienuolis pasakė savo garsiąją kalbą apie Vilniaus krašto, jo mokyklų problemas, paminėjo žinomus nutautinimo iniciatorius, vykdytojus. Gal mano laiškas, mintys ir neturėjo įtakos garsaus rašytojo kalbai, bet lašas po lašo ir akmenį pratašo.

Nuo tada užsimezgė mano ryšiai su šiuo kraštu. Jį supratau, pamilau, ir jau pusė amžiaus dėl jo jaudinuosi ir juo rūpinuosi.

Vėliau Vilnijos problemomis ypač teko rūpintis, kai dirbau Vilniaus apskrities viršininko Alio Vidūno patarėju, buvau Apskrities Švietimo tarybos ir valstybinės kalbos rėmimo Vilniaus apskrityje fondo pirmininkas. Dažnai važinėdavome po kraštą, susitikdavome su gyventojais, rūpinomės mokyklų valstybine kalba steigimu.

Būtent tada skaudžiausiai pajutau, kaip šiam kraštui reikalingas dėmesys, pagalba, ir jaunų, ir suaugusiųjų švietimas. Buvo surengta daug koncertų, vežiojome, ypač į naujų mokyklų atidarymus, visuomeninių organizacijų atstovus, visuomenės veikėjus, užsienio lietuvius, net mūsų Vyriausybės narius, kunigus, vyskupus. Ypač dažnai gyventies lankydamo Vilniaus apskrities viršininkas A. Vidūnas, Švietimo ministras, o vėliau (tik!) akademikas Zigmas Zinkevičius, vyskupas Jonas Boruta, Vytautas Landsbergis, įvairių fondų atstovai, net garsūs vyrų chorai, Gintaro Rimkevičiaus Lietuvos valstybi-

nis simfoninis orkestras grojo Šalčinukuose... Apie tai rašė laikraščiai, *Dialogas* leido specialų puslapį, *Dienovidžio* savaitraštis – priedą. Suintensyvėjo Vilniaus apskrities viršininko Alfonso Macaičio pradėtas mokyklų valstybine dėstomąja kalba steigimas. Visa tai darė įtaką kraštui, buvusiai nuošaliai, primirštai provincijai. Atsigavo valstybinės kalbos prestižas, atidaryta daug naujų darželių, mokyklų.

Bet mūsų politikai vis dar iki šiol per mažai domisi šiuo užmirštu „kraštu“, jo problemomis. Todėl išlieka jų atsitvėrimo, izoliacijos tendencijos. Vis prisimenu vieno Seimo nario žodžius: „Ko jūs ten važinėjat, stengiatės, juk ten nėra mūsų rinkėjų.“ Ką labiau nevalstybiško, nepatriotiško galėtų pasakyti žmogus, jau sunkiai suskaičiuojantis, kiek kadencijų „sėdi“ Seime.

Vilnijos problemos daug metų buvo ir dar ilgai liks visos šalies problemomis, vienu iš sunkiausių klausimų. Turime suprasti, kad tai visos Lietuvos, ypač inteligentijos, rūpestis ir skola. Savaiame suprantama, joks politikas čia neturi teisės ieškoti tik savo rinkėjų.

Būdas išlaikyti krašto lenkiškumą

M. L. *Man regis, labai teisingai pasakytą: sugebame ieškoti mums trukdančių ar kenkiančių žmonių, bet dažnai pamirštame idėmiau pažvelgti patys į save. Mūsų aplaidumas, abejingumas, kartais paprasčiausias tingumas kenkia labiau už visus tikrus ar tariamus priešus. Lengviausia pasakyti, kad kalti kiti.*

J. Endriukaitis. Įstrigo kartą profesorius Z. Zinkevičiaus pasakyti žodžiai. Jei pradėsime gilintis tik kur ir kieno buvo teisybė, tai ar

nesulauksime to, ko siekia kai kurie prieš lietuvius ir Lietuvos valstybę nusiteikę šio krašto asmenys? Juk akivaizdu, kad jiems rūpi nuolat kiršinti žmones. Mes turėtume skatinti, vesti, eiti priekyje.

Kalba ne apie lietuvių išdavimą

M. L. *Kai kalbama apie Vilniją, kurlink turėtų būti krepiamos lietuvių inteligentijos pastangos? Kas nepadaroma arba daroma ne taip, kaip reikėtų?*

J. Endriukaitis. Važinėjant po šį kraštą, kai dar švietimo ir mokslo ministru buvo prof. Z. Zinkevičius, o Vilniaus apskrities viršininku – A. Vidūnas, su vietiniais gyventojais pavykdavo rasti bendrą kalbą. Rezultatai buvo akivaizdūs.

Bet dabar... Jau daug padaryta, sąlygos pagerėjo, skiriama daugiau lėšų, statomos didelės mokyklos, o naujų entuziastų lyg ir mažokai atsiranda. Ryšiai su tolimomis gyvenvietėmis susilpnėjo. Dalis mokyklėlių užsidaro. Trūksta vaikų. Išvažiuoja mokytojai, prigęsta ne tik švietimo, bet ir kultūros židiniai. Padėtis gal ir nepablogėjo, bet galimybės neišnaudojamos.

O dėmesys Vilnijai turi bent nemažėti!

M. L. *Subtilumas tikriausiai dar niekam nepakenkė, o ypač tokioje opioje srityje kaip tautiniai santykiai. Gal tie žmonės vis dar save tebevadina „tuteišiais“, o lenkais juos padaro lenkintojai? Tad gal nereikėtų baimintis ir tos sąvokos – „tuteišiai“? Kaip mano diskusijos dalyviai?*

Kazimieras Garšva. Mokslininkams vartoti šią sąvoką be pagrindo draudžia autonominkai ir lenkų rinkimų akcija. Kitose valstybėse gudiškai pradėję kalbėti lie-

tuviai tebevadina šiuo terminu.

J. Endriukaitis. Visur, kur ejo ir pasiekėme gerų rezultatų, kalbėdavome taip: mokydami lietuviškoje mokykloje moksleivis juk liks kuo esąs – lenkas ar gudas, nes niekas į jo tautybę nesikėsina, užtat jis gerai išmoks valstybinę kalbą, gaus tinkamą išsilavinimą ir galės įstoti į pageidaujamą aukštąją mokyklą. Ar norite, kad jūsų vaikas Lietuvos valstybėje rastų sau tinkamą darbą, savo šeimai užtikrintų pragyvenimo šaltinį?.. Tai tinkama kalba su žmonėmis.

Vienas lenkų tautybės vyras Šalčinukuose man pasakojo turįs keturis vaikus, anksčiau dirbęs žemėtvarkoje, gaudavęs gerą atlyginimą. Kadangi lietuvių kalbos taip ir neišmoko, jam buvo sunku suprasti įstatymus, nutarimus, teko pasitraukti iš pareigų. Naujo darbo negavo. Sako supratęs, kaip svarbu savo vaikus išmokyti valstybinės kalbos, nes Lietuvoje tai jiems atvers visai kitas galimybes.

M. L. *Gal tai ir yra svarbiausia: ne tiek aiškintis žmogaus tautybės klausimus, jeigu pats žmogus to nenori, bet suteikti jam galimybę išmokyti lietuvių, t. y. valstybinę kalbą, padėti įgyti tinkamą išsilavinimą? Kas yra „politikierių“ manipuliacijoms palankiausia terpė – juk toli gražu ne intelektualai, ne labiausiai išsilavinę žmonės.*

J. Endriukaitis. Šie žmonės patys jaučia, kaip svarbu Lietuvoje mokėti kalbėti lietuviškai. Jiems pučiama migla, kad baigę lenkiškas mokyklas galės studijuoti geriausiose Lenkijos ir Europos universitetuose. Bet ne taip paprasta baigus Vilniaus krašto lenkišką mokyklą Šalčinukuose prasiūsti į labai gerus užsienio universitetus. Daug daugiau jaunuolių įstoja mokyti Lietuvoje prestižinių specialybių, jei baigia labai

Mieli skaitytojai!

Kam Jums nuolat rūpintis, kur gauti *Mokslo Lietuvos*? Užsiprenumeruokite, ir laikraštinis pats Jus susiras.

Beje, mėnesiui prenumerata kainuoja 4 Lt. Galite užsisakyti nuo bet kurio mėnesio! Pašto išlaidas apmoka redakcija.

ML redakcija

gero lygio, kad ir Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją tuose pačiuose Šalčininkuose.

Vadukai drumsčia vandenį

M. L. Gerbiamojo Jono Endriukaičio lūpomis kalba gyvenimiška patirtis ir didelė tolerancija kitų tautų atstovams. Tai europietiška samprata: tautinėms mažumoms valstybėje suteikti galimybę įgyti aukšto lygio išsilavinimą, nepaliekant tautinių mažumų valstybės gyvenimo parastėje. Būtų įdomu išgirsti ir žinomo šalies pedagogo gerbiamo Algimanto Masaitis iš Marijampolio Vilniaus rajone nuomonę: ką reikėtų daryti, kad lenkų tautybės gyventojai nesijaustų per prievartą lituanizuojami, bet patys pajustų savo tapatumą su Lietuvos valstybe?

laikyti arba neišlaikyti. Tačiau lenkų tautinė mažuma iš kitų mažumų išsiskiria tuo, kad nuolat ieško nepasitenkinimo priežasčių.

M. L. Siekia, anot Džordžo Orvelo (George Orwell), bet kuria kaina būti lygesni tarp lygių?

A. Masaitis. Visų tų nepasitenkinimų priežastis – vadukai, siekiantys savo tikslų. Labai teisingai ir aštriai yra pastebėjęs Lietuvos Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signataras Česlovas Okinčicas Atgimimo pradžioje: jei tuos „vadukus“ išsiųstume iš Lietuvos, visi neramumai baigtųsi... Taip Okinčicas pasakė labai neramiais Vilnijai laikais, pačioje Lietuvos Atgimimo pradžioje. Ir jie buvo išspausdinti.

Tai štai, jeigu tie vadukai Vilnijos gyventojams neteigtų, kad čia nuo amžių buvusi lenkų žemė, kur gyvena jų tėvai ir protėviai, nekiltų daugelio problemų. Dažniausiai tyčia sukeliama triukšmeliai, nufilmuojami ir parodomi Varšuvoje: pažiūrėkite, kokie mes esame reikšmingi...

46 metus gyvenu Vilniaus rajone ir gerai žinau, nes pats susidurdavau, kaip žmonės iki Atgimimo dažnai sakydavo: „Nežinome, kas tokie esame.“ Ir tai jie sakydavo nuoširdžiai, nes iš tiesų taip ir yra.

Kai prasidėjo Atgimimas, tai ir vietiniai lenkų vadukai sukruoto, ėmė aiškinti, kad visi gyve-

visiškai pritari Jonui Endriukaičiui. Jei ne vadukai...

Aštrindami tautines problemas nesulauksime nieko gero. Tuo lenkų tautinė mažuma ir išsiskiria, kad nuolat kiršinasi. Kai tik lietuviai išgirsta, kad Vilnius – lenkų, ir čia yra lenkų žemės, tai irgi pakyla. Inteligentiškesni žmonės gal dar sugeba susivaldyti, bet juk tuojau pradeda reikštis ir priešiskai nusi-teikę asmenys. Vyksta tam tikras mūsų tautos kurstymas. Negalėčiau pasakyti, kada tai pasibaigs, užges.

Kurstymas vyksta iš vienos pusės. Juk ir akad. Z. Zinkevičius pažymi, kad mokslas vienareikšmiškai teigia: šios žemės nuo seno nepriklausė lenkam.

K. Garšva. Čia, etninėse lietuvių žemėse, nuo seno gyveno lietuviai, atsikėlusios tautinės mažumos ir kalbą bei tautybę dėl svetimos įtakos pakeitę lietuviai.

Kam naudingas drumstas vanduo

M. L. Gyvename laikais, kai žmonių sąmonė tampa įvairiausių poveikių taikiniu, ir ne vien politinio ar tautinio pobūdžio. Jeigu miglas pūsti gali visokių horoskopų ir kitokių astrologinių nesąmonių kurpėjai (ir tai XXI amžiuje!), ir tos nesąmonės randa palankią dirvą skleistis, tai ko stebėtis, jeigu apsišaukėliai va-

J. Endriukaičis. Algimantas Masaitis – vienas iš tų ilgamečių šio krašto mokyklos vadovų, bene daugiausia padaręs šiame nutautintame krašte. Kai buvo statoma mokykla Marijampolyje, kur gyvena A. Masaitis, ten mokyklos statybai, jos moksleivių surinkimui iš Vilnijos užkampių, Gudijos lietuviškių gyvenviečių vadovavo Vilius Semaška. Jis tuo metu buvo šio besikuriantio centro organizatorius.

Bet 1960 m. į Marijampolį dirbti atvažiavo A. Masaitis. Jis sugebėjo suburti sunkiam, atsidavusiam darbui pedagogus, beveik pusę amžiaus vadovavo mokyklai, statė naują gražų mokyklos korpusą, rinko moksleivius. Bet svarbiausia – jis sugebėjo sugyventi su vietos žmonėmis, įgijo jų pasitikėjimą, juos patraukė. Jis nesakė skambių kalbų, neagitavo, bet ramiai, įtikinamai kalbėjosi su žmonėmis, jiems patarinėjo, rodė šviesą tunelio gale... Vietiniai žmonės jo vis labiau klausė, juo tikėjo. A. Masaitis darbas ir veikla turėtų būti pavyzdžiu kitiems, kurie šiame krašte dar dirbs. Žinoma, tokių atsidavusių mokytojų, švietėjų Vilnijoje yra ir daugiau. Jų dėka atgijo Bezdony, Dieveniškės, Šalčininkai, Trakų Vokė, Turgeliai, Lavoriškės ir kitos gyvenvietės.

K. Garšva. Tačiau direktorių A. Masaitį už gerą darbą, visuomeninę veiklą ir lojalumą Lietuvai atleido. Tokia vietinė valdžia.

A. Masaitis. Bet vietiniai žmonės mano kitaip.

J. Endriukaičis. Mums svarbiausia vietinių žmonių pozicija, jų tikėjimas ateitimi. Karštakošiai politikotojai ateina, jų pažiūros keičiasi, jie išeina... Vietiniai žmonės – visko pagrindas. Krašto ateitis.

Svarbiausia 46 metų pedagoginio darbo išvada

M. L. Gerumu, kantrumu, tolerancija vis dėlto galima laimėti? O gal tai per silpni ginklai?

A. Masaitis. Pasakysiu juokingą dalyką. Sovietiniais laikais man buvo net gaila žiūrėti, kaip vietiniai lenkai rusėjo. Lenkiškose mokyklose nuolat daugėjo rusiškų klasių. O prasidėjus Atgimimui, tie patys kolegos, kurie nesipriešino, kad jų mokyklose steigtųsi naujos rusiškos klasės, dabar aršiai ėmė „kovoti“ už lenkiškumą. Tai skaudu matyti, nes ligi tol savo lenkiškumo negynė, jo visai nereikėjo.

Dabar apie darbą su žmonėmis. 46 metus išdirbęs vienoje mokykloje Marijampolyje, niekada neskirsčiau žmonių pagal tautybes. Savo mokinius gyniau kiek įstengdamas – nuo milicijos, vagių, blogų tėvų ir ne ką geresnių kaimynų. Jeigu mokinukas atvykdavo į mokyklą, man būdavo šventė, niekada nė minties nekildavo paklausti, kokios jis tautybės. Visi lygūs. Į Marijampolį nuolat važiavo iš Baltarusijos ir kitų Lietuvos vietų, iš keturių aplinkinių rajonų ir daugelio apylinkių. Ramiai dirbdami ir taikiai sugyvendami pasiekėme, kad Marijampolio mokykla įgijo labai gerą vardą. Visi moksleiviai norėjo mokytis, apie 70 proc. mūsų moksleivių sugebėdavo įgyti aukštąjį mokslą.

Galiu pasakyti, kad net 297 moksleiviai, į mūsų mokyklą atvykę iš Baltarusijos, ją baigė. Jie dir-

ba Lietuvoje, ir tai mūsų laimėjimas. Lietuviškos salos Baltarusijoje nutautinamos, ir jeigu jie nebūtų mokęsi Lietuvoje, tai būtų mokęsi Minske. Lietuvai būtų buvę prarasti.

Tai štai tokia išvada ir noriu apibendrinti savo mintis: ši subtilių tautinių santykių klausimą turime vertinti labai ramiai ir išmintingai. Jei lenkų vadukai išsišoka, tai mes, kaip pagrindinės nacijos Lietuvoje atstovai, turime elgtis oriai. Žinoma, teisus dr. Kazimieras Garšva: mūsų neturi skriausti, bet į kai kuriuos išsišokimus turime reaguoti ramiai, nesikarščiuodami. Vardan valstybės ir ramybės kartais reikėtų ir nutylėti kai kurias savo nuoskaudas. Jeigu norime stiprinti savo valstybę, privalome elgtis ramiai ir išmintingai. To manęs išmokė 46 metų pedagoginio darbo patirtis.

J. Endriukaičis. Veikti ramiai, be išsišokimų, bet atkakliai siekti savo tikslo. Tokia turi būti valstybiškai mąstančių žmonių pozicija. Mes turime gerbti savo valstybę, jos kalbą. Bet kartu turime gerbti ir vietinius gyventojus, kad ir kokia kalba jie kalbėtų. Turime nešti jiems žinias ir skatinti juos gerai išmokti valstybinę kalbą, atveriančią duris į visavertį gyvenimą šalyje, suteikiančias šio krašto žmonėms lygias su visais galimybes.

A. Masaitis. Reikia visada mąstyti ir apie vietinius žmones. Anksčiau jie patys manęs klausdavo, kas jie yra. Atėjus Nepriklausomybei, buvo suskirstyti pagal tautybes: jiems buvo išaiškinta, kas jie turi būti ir kas yra. Žmonės buvo neretai ir supriešinti. Tačiau visa tai laikina, nes istorijos bėgimo nesustabdys. Visos šios aistros aprims.

M. L. Laikas veikia mūsų valstybės naudai?

K. Garšva. Jeigu turėsime šimtą metų, tai istorijos tėkmė gal ir veiks Lietuvos valstybės naudai, bet kas bus, jei to šimto metų neturėsime? Man po šių „rinkimų“ nėra viskas taip jau vienareikšmiškai aišku.

M. L. Gerbiamas J. Endriukaičis teigė matęs praradimus. Tai truputį kertasi su gerbiamojo A. Masaitis pozicija, kuris mano, jog istorijos eiga veikia Lietuvos valstybės naudai. Kasdieniniame gyvenime matome lietuviškus praradimus Vilnijos krašte, o istorinis procesas veikia mūsų naudai? Gal kas man galėtų išaiškinti, kaip praradimai galiausiai virsta atradimais?

A. Masaitis. Pasakysiu, kodėl taip kalbu. 1960 m. rugsėjo 1 d. pradėjau dirbti Marijampolyje. Atvykęs rugpjūčio 25-ąją radau vienintelę mažuliukę Marijampolio lietuvišką vidurinę mokyklą, kurioje buvo 136 mokiniai. Marijampolio vidurinė buvo vienintelė lietuviška mokykla Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose. O Riešėje ir Trakų Vokėje prie lietuvių kalba dirbančių pradinė mokyklų buvo įsteigta po penktąją klasę.

Praėjo 50 metų (nereikėjo nė šimto metų, užteko pusės šimto), ir šiuose dviejuose – Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose jau yra 66 lietuviškumo židiniai. Tai mokyklos-darželiai ir mokyklos (pradinės, pagrindinės, vidurinės). Tad ar labai turime sielvartauti? Gal priešingai – yra ir kuo pasidžiaugti.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Diskusija „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje buvo skirta Vilnijos problemoms

Algimantas Masaitis. Iš pradžių norėčiau šiek tiek pakalbėti apie tautines mažumas, o paskui pereiti prie lituanizacijos reikalų.

Man nėra priimtinas toks skirstymas, kai sakoma: štai karaimai neturi valstybės, o visos kitos Lietuvoje gyvenančios tautinės mažumos turi... Manau, jog visame pasaulyje yra taip: jei žmonės gyvena kitoje valstybėje, tai jie yra tautinės mažumos atstovai.

M. L. Tačiau jei vienos ar kitos tautos žmonės nesusivienija į bendruomenę, jiems sunku pritaikyti tautinei mažumai teikiamą statusą.

A. Masaitis. Nors ir nesusivieniję, bet jie – tautinių mažumų atstovai. Jų reikalas – vienyti ar nesivienyti; savo tautines teises istorinėmis aplinkybėmis stiprinti, iš-

nantieji Vilnijos krašte yra lenkai. Lietuviai tą metą truputį prasnaudė, nes jeigu būtų aktyviau veikę, tai didelė tų gyventojų dalis šiandien save laikytų lietuviais.

Galiu sutikti, kad lenkų vadukams padėjo ir tai, jog dauguma Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyventojų kalba slavų kalbomis. Dabar jau nė vienas vadinamojo Vilniaus krašto gyventojas neklausia, kas jis yra, nes visi jau „žino“ esą lenkai. Arba lietuviai, baltarusiai, ukrainiečiai.

M. L. Atgimimas pagreitino tautinį apsisprendimą?

A. Masaitis. Tie 15 Nepriklausomybės metų mus suformavo. Tačiau šio krašto žmonės vis dėlto yra geranoriškai nusiteikę, ir čia noriu

dukai pradeda skleisti nesąmones apie esą nuo seno Vilnijos krašte gyvenusius lenkus. Mokslo šviesa kažkodėl tų teigėjų ir nesąmonių klausytojų neveikia, nes jiems reikia ne žinojimo, bet priešingai – drumstos terpės. Tik tokioje terpėje demagogai jaučiasi saugūs.

A. Masaitis. Nesąmonių pūtėjai siekia politinių tikslų: jie „gina“ tariamai skriaudžiamų lenkų teises, o gynybai reikalingi „vadai“. Štai iš tokios politikos ir kyla visai nereikalinga įtampa.

M. L. Ką reikėtų tam priešinti? Juk galite pasidalyti savo asmenine patirtimi.

A. Masaitis. Demagogams galima priešinti ramybę, žinias ir aukštą kultūrą. Tai svarbiausias ir labai stiprus ginklas.

Pradžia Nr. 3

Šioje pokalbio dalyje Puslaidininkų fizikos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas, Vilniaus universiteto Teorinės fizikos katedros profesorius habil. dr. Kęstutis Pyragas mums papasakos, kaip chaotinės trajektorijos buvo panaudotos kosmoso tyrinėjimuose.

Chaos mokslas atėjo į valdymo teoriją

Praėjusį kartą sustojome ties valdymu su grįžtamuoju ryšiu kaip veiksmingiausiu valdymo būdu, tačiau Norberto Vinerio (Norbert Wiener, 1894–1964) kažkodėl nepaminėjome.

Norbertą Vinerį būtina prisiminti, nes jis buvo kibernetikos, t. y. valdymo mokslo pradininkas. Jo biografijs gana įdomi. Norberto tėvas buvo Harvardo universiteto slavų kalbų profesorius. Nuo mažens jis mokė sūnų pagal savo sugalvotą „didelio apkrovimo“ metodiką ir padarė jį vunderkindu. Būdamas 14 metų Norbertas įstojo į Harvardo universitetą, o daktaro disertaciją apgynė, kai jam buvo tik 18 metų. Kaip kibernetikos kūrėjas N. Vineris išgarsėjo 1948 m. išleidęs knygą *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*.

Valdymo teorija naudojama daugybėje technikos sričių ir pirmiausia robototeknikoje. Norint sukurti paprasčiausią manipuliatorių, kuris galėtų pakartoti įprastą rankos judesį, reikia daugybės valdymo teorijos elementų. Paprasčiausia mechaninė ranka yra labai sudėtingas valdymo objektas: jutikliai reaguuoja į menkiausias judesį. Žmogus taip pat visa tai daro per grįžtamąjį ryšį, nors dažniausiai nė nesusimąsto, kokias sudėtingas operacijas atlieka.

Visa tai yra klasikinė valdymo teorija. Su chaoso teorijos atsiradimu bei taikymu naujos idėjos atėjo ir į valdymo teoriją. Paaiškėjo, kad chaotinės sistemos yra labai įdomios valdymo prasme. Jos yra nepaprastai jautrios pradinių sąlygų pokyčiams: jei tiksliai reaguosime, tai ir maži trikdžiai sukels labai didelį poveikį.

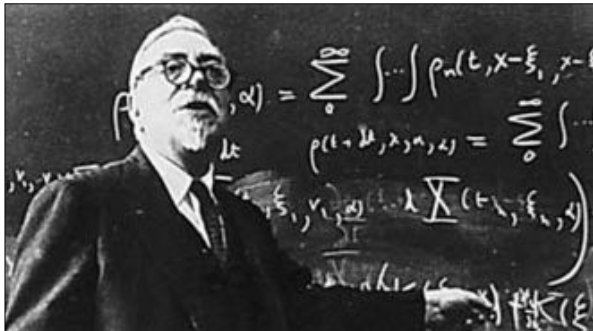
Iš tikrųjų pirmą kartą chaotinių trajektorijų valdymą panaudojo NASA (*National Aeronautics and Space Administration*) 1985 m., kai netoli mūsų planetos Žemės buvo įskriejusi Džakobino-Cinerio (Giacobini-Zinner) kometa. NASA norėjo paleisti kometas link aparatą, kuris iš arti ją fotografuotų ir ištyrė įvairius mokslininkus dominavusius parametrus. Tačiau projektas būtų kainavęs apie 1 mlrd. JAV dolerių. NASA nesugebėjo projektui gauti tiek lėšų, tad buvo rastas kitas ir labai sumanus sprendimas. Tuo metu tarp Saulės ir Žemės skriejo aparatas *The International Sun-Earth Explorer-3 (ISEE-3)*. Tarp Žemės ir Saulės yra taškas, kur abiejų dangaus kūnų traukos jėgos vienodos. Aparatas ir skraidė aplink tą tašką, vadinamąją *Hallo* orbitą. Aparatas buvo skirtas matuoti Saulės vėją.

NASA panaudojo kosminio aparato sąveiką su Žeme ir Mėnuliu – tai trijų kūnų sąveikos problema, apie kurią kalbėjome pirmoje mūsų pokalbio dalyje. Matėme, kokia tai sudėtinga problema –

Kaip Lietuvoje TRAMDOMAS CHAOSAS (3)

yra daugybė chaotiškų kūno judėjimo trajektorijų. Kadangi minėtame dirbtiniaje palydove buvo likę visai nedaug kuro, tiesiogiai nukreipti aparatą kometas link nebuvo galimybių. Užtat sumaniai pasinaudojus chaoso teorijos teikiama galimybėmis NASA rado labai sudėtingą trajektoriją, kuria galima buvo pasiekti kometa mažiausiomis kuro sąnaudomis. Toje trajektorijoje buvo išnaudotos Žemės ir Mėnulio traukos

jėgos – kosminio aparato varikliai tik truputi koregavo jo natūralią trajektoriją šių dviejų gravituojančių kūnų lauke. Taigi buvo panaudotos savaiminės chaotinės trajektorijos ir jų nepaprastai jautrumas mažiems

Norbertas Vineris (1894–1964)

autokatalizinę cheminę reakciją – trijų reaguojančių cheminių elementų koncentracijų dinamiką. Šį modelį sukūrė vokiečių Otas Riosleris (Otto Rössler) iš Tiūbingeno. Tame mieste dirbau metus, teko nemažai bendrauti su šiuo įdomiu žmogumi. Chaoso mokslas Rioslerio modelis pagal svarbą vertinamas po Lorencio modelio. Vadinasi, jis yra labai garsus, tačiau dar paprastesnis nei Lorencio modelis. Tai, ko gero, pats paprasčiausias diferencialinių lygčių modelis, kuris turi chaotinius sprendinius. Kaip ir Lorencio modelis jis aprašomas 3 diferencialinėmis lygtimis, trajektorijas reikėtų piešti trimatėje fazinėje erdvėje. Kompiuterio ekrane galime pateikti projekciją ir į dvimatę plokštumą.

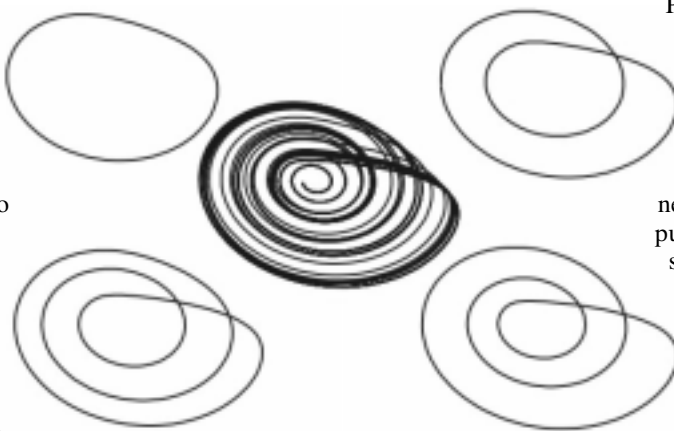
Kompiuterio ekrane paleidę kreivę „vyniotis“ matome, kad trajektorija labai netvarkinga. Mokslininkai sako, kad ji juda keistuoju atraktoriu. Prisiminkime, pirmoje pokalbio dalyje aš pasakojau apie du dinaminės sistemos atraktorių – stabilius rimties taškus ir ribinius ciklus, kurie aprašo stabilias pusiausvyros būsenas ir periodinius savaiminius virpesius. Čia yra trečios rūšies atraktorių. Jis negali atsirasti antros eilės dinaminės sistemoje, aprašomose dvejomis diferencialinėmis lygtimis – jo atsiradimui reikia ne mažiau kaip trijų diferencialinių lygčių. Keistojo atraktoriaus geometrinis vaizdas labai sudėtingas, jį netgi sunku pavaizduoti kompiuterio ekrane. Šis labai keistos formos geometrinis objektas vadinamas fraktalu – jo dimensija yra trupmeninė. Taigi paleidus kompiuterį iš laisvai pasirinktų pradinių sąlygų, trajektorija prisitraukia prie keistojo atraktoriaus ir juda juo labai sudėtingais vingiais.

Suprantama, apie tą eksperimentą žinojo mažuma žmonių, nors žmonijos pažinimo kelyje tai buvo nepaprastai eksperimentas.

Tvarka chaotiniame judėjime

Vadinasi, protingose rankose net ir chaotiniai judėjimai gali virsti labai tiksliais. Tai ir įrodė NASA kosminis eksperimentas 1985 metais?

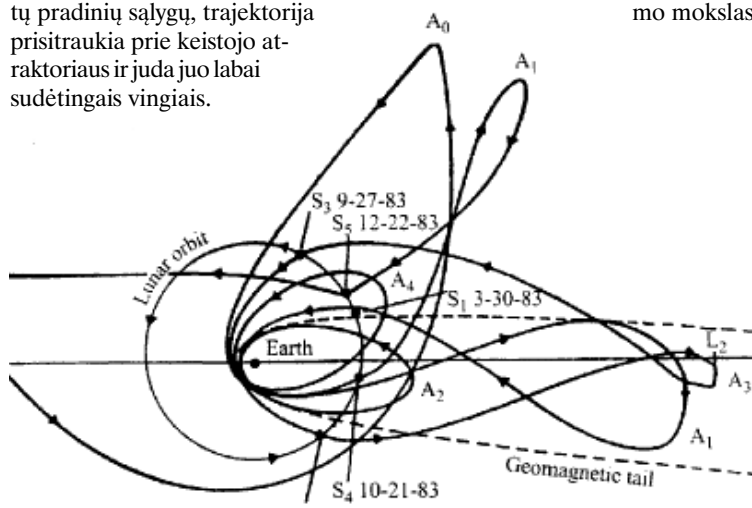
Todėl mums labai svarbu pakalbėti apie tvarką chaotiniame judėjime: tvarka yra, tik ji paslėpta, plika akimi jos nematyti. Paaiškinsiu pasitelkęs vadinamąjį Rioslerio modelį. Tai modelis, kuris aprašo tam tikrą

Rioslerio sistemos sprendiniai. Viduryje – chaotinė trajektorija, iš šonų – nestabilios periodinės orbitos

autokatalizinę cheminę reakciją – trijų reaguojančių cheminių elementų koncentracijų dinamiką. Šį modelį sukūrė vokiečių Otas Riosleris (Otto Rössler) iš Tiūbingeno. Tame mieste dirbau metus, teko nemažai bendrauti su šiuo įdomiu žmogumi. Chaoso mokslas Rioslerio modelis pagal svarbą vertinamas po Lorencio modelio. Vadinasi, jis yra labai garsus, tačiau dar paprastesnis nei Lorencio modelis. Tai, ko gero, pats paprasčiausias diferencialinių lygčių modelis, kuris turi chaotinius sprendinius. Kaip ir Lorencio modelis jis aprašomas 3 diferencialinėmis lygtimis, trajektorijas reikėtų piešti trimatėje fazinėje erdvėje. Kompiuterio ekrane galime pateikti projekciją ir į dvimatę plokštumą.

Kompiuterio ekrane paleidę kreivę „vyniotis“ matome, kad trajektorija labai netvarkinga. Mokslininkai sako, kad ji juda keistuoju atraktoriu. Prisiminkime, pirmoje pokalbio dalyje aš pasakojau apie du dinaminės sistemos atraktorių – stabilius rimties taškus ir ribinius ciklus, kurie aprašo stabilias pusiausvyros būsenas ir periodinius savaiminius virpesius. Čia yra trečios rūšies atraktorių. Jis negali atsirasti antros eilės dinaminės sistemoje, aprašomose dvejomis diferencialinėmis lygtimis – jo atsiradimui reikia ne mažiau kaip trijų diferencialinių lygčių. Keistojo atraktoriaus geometrinis vaizdas labai sudėtingas, jį netgi sunku pavaizduoti kompiuterio ekrane. Šis labai keistos formos geometrinis objektas vadinamas fraktalu – jo dimensija yra trupmeninė. Taigi paleidus kompiuterį iš laisvai pasirinktų pradinių sąlygų, trajektorija prisitraukia prie keistojo atraktoriaus ir juda juo labai sudėtingais vingiais.

Kosminio aparato ICE-3 trajektorija

Paaiškėjo, kad egzistuoja ir periodinės trajektorijos. Esant tam tikroms pradinėms sąlygoms, trajektorija užsidaro. Tačiau toks sprendinys nestabilus: užtenka truputį pakeisti pradinės sąlygas, ir trajektorija bemat pakinta, tolsta nuo periodinės. Nieko nuostabaus, kad periodinių trajektorijų beveik ir netenka matyti.

Įsivaizduokime kalniuką, kurio viršūnėje guli rutuliukas. Užteks menkiausio postūmio, ir jis nukris. Rutuliuko stabili būseną įmanoma tik jam gulint duobutėje. Kalniuko viršūnėje rutuliukas taip pat yra rimties būsenos, tik ji nestabili.

Panašiai yra su periodinėmis orbitomis (ribiniais ciklais). Uždara orbita gali būti stabili, kai artimos trajektorijos prie jos artėja. Tačiau periodinė orbita gali būti nestabili, panašiai kaip rutuliuko padėtis kalniuko viršūnėje – nuo jo artimos trajektorijos tolsta. Kitaip tariant, chaotinę sistemą aprašančios diferencialinės lygtys turi periodinius sprendinius, bet jie nestabilūs. Ši savybė būdinga ne tik Rioslerio modeliui – apskritai, visos chaotinės sistemos turi nestabilias periodines orbitas.

Ar todėl ir chaosas, kad tai nestabilumo fenomenas?

Taip, tai gana tikslus chaoso reiškinio apibūdinimas. Chaosas ypatingas tuo, kad jame yra be galo daug nestabilių periodinių orbitų. Iš jų, tarsi iš griaučių, sudarytas keistasis atraktorių. Kai sistema juda keistuoju atraktoriu, ji priartėja tai prie vienos, tai prie kitos periodinės orbitos (bet ilgiau joje neišlieka, nes nėra stabili). Todėl judėjimas nereguliarus. Dar kartą pabrėšiu, kad labai svarbus chaotinių sistemų požymis yra nestabilios periodinės orbitos. Būtent jos panaudojamos chaoso valdymo teorijoje.

Pagrindinės chaoso valdymo idėjos buvo suformuluotos 1990 metais. Tą padarė Edvardas Otas (Edward Ott), Celsio Grebodži (Celso Grebogi) ir Džeimsas A. Jorkas (James A. Yorke) žurnale *Physical Review Letters*. Tais metais straipsnyje *Controlling Chaos* (Valdomas chaosas) suformuluotos chaoso valdymo pagrindinės idėjos – nuo to prasidėjo chaoso valdymo mokslas.

Mūsų akyse gimė naujas mokslas

Turėtumėte patirti nuostabų jausmą, nes Jūsų akyse, dar daugiau, Jums pačiam kuo aktyviausiai dalyvaujant, gimė visiškai nauja mokslo kryptis.

Visus šiuos chaoso valdymo mokslo kūrėjus amerikiečius gerai pažįstu – E. Otą, C. Grebodži ir Dž. A. Jorką. Jauniausias iš jų – C. Grebodži, ilgai dirbo Vokietijoje, kai ten pat dirbau ir aš. Tad su juo nemažai teko bendrauti. Paskui jis dirbo Brazilijoje (nes vedė jauną studentę iš Brazilijos), o dabar dirba Didžiojoje Britanijoje. Nuolat per pasaulį keliaujantis žmogus.

Nestabilios būsenos asmenybė – štai prie ko gali atvesti pernelyg didelis susidomėjimas chaosu.

Minėtame savo darbe ši trijulė suformulavo dvi svarbiausias idėjas. Kodėl chaotinės sistemos įdomios valdymo aspektu? Pirmą, todėl, kad valdymą galima atlikti mažais trikdžiais. Antra, kad chaotinėse sistemoje yra nestabilios periodinės orbitos. Labai svarbu, kad nestabilią periodinę orbitą galima stabilizuoti labai mažu trikdžiu. Kitaip tariant, sistemą galima išlaikyti nestabilioje orbitoje, pasitelkiant labai mažus trikdžius.

Grįžkime prie mūsų pateikto pavyzdžio su rutuliuku ant kalno. Įsivaizduokime: rutuliuką kalno viršūnėje galima išlaikyti praktiškai nulinę jėgą.

Atsiprašau, dabar jau turėtumėte paaiškinti, ką reiškia „nulinė jėga“. Vadinasi, jokios papildomos jėgos?

Realiaame gyvenime visada yra triukšmai, fliktuacijos, ir joms veikiant rutuliukas nuo kalno būtina bus nustumtas. O kad nebūtų nustumtas, reikia panaudoti labai nedidelę jėgą, bet pakankamą, kad įveiktume fliktuacijas. Rutuliuką reikia išlaikyti savoje rimties būsenoje.

Tai štai chaose yra labai panašiai: yra savosios būsenos – nestabilios periodinės būsenos – ir jose sistemą galima išlaikyti panaudojant labai mažą jėgą.

Labai panašu į Vato reguliatoriaus funkciją garo mašinose.

Todėl antroje mūsų pašnekesio dalyje Vato reguliatoriui ir skyreme tiek daug dėmesio. Chaotinėse sistemoje vyksta panašūs dalykai: reikia paduoti labai nedidelį postūmį, kuris laikytų sistemą savoje periodinėje trajektorijoje.

Principas lyg ir aiškus. O kaip tai padaryti praktiškai: duoti labai mažą postūmį?

Reikia sugalvoti.

Mėginu mąstyti: reikia, kad sistema naudotų kiek įmanoma mažiausiai energijos, o geriausia, jei išvis nenaudotų.

Jeigu sistema juda sava periodine trajektorija, tai jokios energijos naudoti nereikia. Tik visa bėda, kad iš tos būsenos sistemą nustumia menkiausi trikdžiai – fliktuacijos. Reikia tą sprendinį grąžinti, vadinasi, pasipriešinti fliktuacijoms. Kai 1990 m. buvo paskelbtas minėtas Oto, Grebodži ir Jorko straipsnis, šia problema susidomėjo daugelio šalių mokslininkai. Publikacijų skaičius šioje srityje pradėjo smarkiai didėti, pastaruoju metu kasmet spausdinama apie 400 straipsnių.

Kasdien po straipsnį su truputi. Kiek iš jų parašė Kęstutis Pyragas?

Svarbu ne straipsnių skaičius, bet kas tuose straipsniuose padaryta. Dabar iš chaoso valdymo pasaulyje parašyta apie 4 tūkst. publikacijų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kokios reikia „Mokslo Lietuvos“

Vytautas RIMŠA

Pirmenybė – kultūros leidiniams

Praėjusių metų pabaigoje viename iš *Mokslo Lietuvos* laikraščio numerių, po antrašte *Kokios reikia Mokslo Lietuvos*, skiltyje *Vertina ekspertai* buvo paskelbti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo (SRTF) ekspertų parašyti šio laikraščio vertinimai (2006, Nr. 17 (351), p. 14).

Susidomėjau šiais vertinimais. Nuo pat technikum ir universiteto baigimo profesinis mano gyvenimas buvo susijęs su kultūrine veikla, spauda ir jos skaitytojais, nes įgijau specialybę ir jai visada likau ištikimas. Kultūros leidiniams savo lektūroje visuomet teikiau pirmenybę. Todėl buvo malonu matyti, kad šalyje nors kartą susidomėta kultūrinio profilio leidiniais, nes jų redakcijos ir didelė dalis gyventojų patiria vis didesnius finansinius nepriteklius, kasmet vis labiau ir labiau „spendžiami į kampa“. Dar labiau sudomino žinia, kad į vertintojų akiratį pateko ne vien *Mokslo Lietuva*, bet ir kiti (iš viso devyni) kultūros leidiniai.

Šalies ir užsienio periodinių (ne vien kultūros krypties) leidinių plitimo, skaitymo ir jų tematikos populiarumo Lietuvos visuomenėje klausimais domiuosi daugiau kaip keturiasdešimt metų. Dirbdamas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (LNB) Mokslinio tyrimų skyriaus vedėju ir organizuodamas įvairius skaitybos tyrimus, visada, kiek tai leido atskirų tyrimų programos, domėjaisi ir periodinių leidinių populiarumu, skaityba ir vertinimu šalyje.

Esu atlikęs Lietuvos gyventojų 1918–1978 m. skaitybos, tarp jos – ir periodinių leidinių tyrimų raidos analizę (*Skaitymo tyrimai Lietuvoje*, Vilnius, 1980, 144 p.). Nemažai XX a. antrosios pusės skaitybos tyrimų atliko ir kartu skyrįje dirbusios kolegės – V. Cicėnienė (*Periodinių leidinių paplitimas ir skaitymas; tyrimo rezultatai*, 1998, 202 p.), S. Bušmienė ir kt. Skaitymo psichologijos problemas tyrinėjo skyrįje dirbę psichologai – Ž. Beliauskas, R. Mulerankaitė, M. Trumpaitė (*Skaitymo psichologijos klausimai*, 1989, 160 p.). LNB Mokslinis tyrimų skyrius skaitymo psichologinius tyrimus atliko ir su Vilniaus universiteto psichologijos katedros prof. dr. A. Bagdonu, doc. dr. F. Laugaliu ir kitais dėstytojais (*Jaunimo skaitymo psichologiniai ypatumai*, Vilnius, 1992, 168 p.), surengė Lietuvoje šia tema tarptautinę mokslinę konferenciją. Tuo metu teko rengti skaitybos tyrimų metodikas, rinktis ar jiems pritaikyti tinkamus tyrimo metodus, rengti spaudai tyrimų rezultatus, redaguoti ir leisti šiomis temomis mokslinių straipsnių rinkinius.

Su žurnalo *Tarybinė mokykla* redakcijos skyriaus vedėju doc. dr. J. Dautaru norėdami išsiaiškinti, kaip šalies mokytojai ir kiti skaitytojai vertina žurnale spausdinamus straipsnius bei jų tematiką, kokių temų jie pagei-

Apie ekspertizę

Keletas pastebėjimų dėl Mokslo Lietuvos ekspertizės, ekspertų vertinimų, šio laikraščio statuso ir perspektyvų

Redakcijos žodis

Dešimtį metų laikraštis *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslui ir visuomenei*, remiamą Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo. Ši parama padėjo laikraščiu išlikti ir užimti gana svarią nišą mokslininkų bendruomenės gyvenime. Už tai Fondui nuoširdžiai dėkojame.

2006 m. Fondo pasitelkti ekspertai vertino kultūrinius jo remiamus spaudinius, taip pat ir *Mokslo Lietuvą*. Laikraščio redakcija atsižvelgė į daugumą ekspertų pastabų, kreipėsi į savo skaitytojus prašydama dalyvauti diskusijoje *Kokios reikia Mokslo Lietuvos*. Į gautus pasiūlymus stengiamės reaguoti.

Neseniai sulaukėme mūsų skaitytojo Vytauto Rimšos išsamios studijos, skirtos kultūrinių spaudinių ekspertinio vertinimo problemoms Lietuvoje. Daug metų dirbdamas su kultūrine spauda studijos autorius sukauptė didelę patirtį, kuri galėtų būti visuomeniškai reikšminga.

Spausdindami V. Rimšos studiją tikimės, kad šios mintys bus naudingos ir kitų sričių ekspertams, nes ekspertavimo problema Lietuvoje – vis dar labai opi sritis.

dautų, kadaise ištyrėme ir apibendrinome skaitytojų nuomonę apie šį žurnalą. Redaktoriaus P. A. Mikšos prašomas 2001 m. išanalizavau leidinio *Lietuva–Čekija* (1994–2000 m.) tematiką. Ruošiantis leisti naują žurnalą ir keičiant jo struktūrą buvo svarbu konkrečiau išsiaiškinti iki tol ėjusio ir numatyti ketinamo leisti žurnalo optimaliausią tematiką (žr.: *Lietuva ir Čekija*, 2002, Nr. 1, 93–103 p.).

Todėl labai susidomėjau šiuolaikinių kultūros leidinių naujaisiais ekspertizėmis, panaudotomis metodikomis, metodais, gautais rezultatais ir vertinimais. Deja, teko labai nusivilti.

Kad skaitytojams būtų aiškiau, abu ekspertizės autorius toliau straipsnyje vadinsiu *ekspertais*, o jų paskelbtus rašinius, kaip ir laikraštį, – *ekspertų vertinimais*. Tačiau tai bus daroma vien dėl to, kad nebūtų terminų painiavos, kad būtų lengviau suprasti apie ką kalbama.

Visiškai kitaip negu minėti ekspertai supranta mokslinę ekspertizę, eksperto misiją ir funkcijas, o kartu – reikalavimus, keliamus bet kuriai ekspertizei bei ekspertų vertinimams.

Retsykliais toliau šiame straipsnyje naudojamas terminas *samprotavimas* nėra sąvokos „vertinimas“ sinonimas. „Samprotavimas“ supranta kaip lengvą (ar net padriką), dažniausiai vien subjektyvų pamastymą apie kokius nors klausimus ar problemas (pvz., apie *Mokslo Lietuvą* ar kt.), nepagrįstas ir neįrodytas faktais, ar tyrimo, ekspertizės, analizės bei kitais duomenimis. Samprotavimuose visuomet išreiškiama asmeninė ir subjektyvi nuomonė, todėl jiems įrodymų ar faktų gali ir neprireikti, nes jie čia neįprastai. Samprotavimai dažniausiai grindžiami intuicija, spėliojimu, išankstiniu nusiteikimu, asmenine nuostata bei požiūriu. Panašiai straipsnyje suprantama ir sąvoka *nuomonė*. Pavyzdžiui, asmeninė nuomonė nuo ekspertų vertinimo pirmiausia skir-

iasi tuo, kad ji neprivalo būti pagrįsta faktais, o visi ekspertų vertinimai privalo remtis vien konkrečiais ekspertizės faktais.

Dabar ekspertizę ir ekspertų doc. dr. Almano Samalavičiaus ir Andriaus Navicko *Mokslo Lietuvos* vertinimus aptarkime detaliau. Tačiau tam prireiks platesnio pokalbio – tebūnie laikraščio skaitytojai man atleidūs!

Apie mokslinę ekspertizę ir ekspertus

Norint lengviau suvokti, kas iš tikrųjų yra ekspertizė ir ekspertas, pirmiausia būtina prisiminti ir išsiaiškinti šiuo atveju itin svarbias sąvokas. Apibrėžia patys mokslininkai. Norminėje lietuvių kalboje minėti tarptautiniai terminai paaiškinti taip:

ekspertizė – [lot. *experio* – išmėginti, sužinoti] specialus tyrimas kurio nors klausimo, reikalaujančio tam tikrų žinių, atliekamas specialistų, žinovų;

ekspertas – [lot. *expertus* – įgudęs, prityręs] mokslo, meno ir kitų sričių žinovas, kviečiamas atsakyti į klausimus, reikalaujančius specialių žinių (žr.: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius, 2002, 263 p.).

Tai trumpiausi sąvokų apibrėžimai. Daugelyje šalyje ir užsienyje išleistų mokslinių leidinių bei straipsnių, ypač tyrimų metodologijos, metodikos ir metodų klausimais, terminai *ekspertizė* ir *ekspertas* yra paaiškinti plačiau. Tačiau jų sampratos esmė yra ta pati.

Kas kita dėl ekspertizės rūšių: jų yra daug, viena nuo kitos nemažai skiriasi (pvz., kokios nors medžiagos cheminės sudėties ekspertizė ir socialinio reiškinio ekspertizė). Socialinių reiškinio ekspertizės atlikti gerokai sudėtingiau, nes iki šiol neturime nustatytų gautų duomenų vertinimo vieningų normų bei kriterijų, kuriais, atliekant tokias ekspertizes, mokslininkas galėtų naudotis. Todėl dažnas ekspertas, rengdamasis atlik-

ti socialinių objektų ar reiškinio ekspertizę, pirmiausia pats turi susikurti (pasirinkti, adaptuoti, sugalvoti) jų vertinimo kriterijus ar net visą jų sistemą.

Nepaisant to, ekspertizės turi nemažai ir bendrų metodologijos bei metodikos reikalavimų, kurių kiekvienas ekspertas, jas atlikdamas, privalo griežtai laikytis, nes nuo to paskui tiesiogiai priklauso ekspertizės rezultatai, jų patikimumas ir pagaliau – išvadų ar vertinimų objektyvumas, konkretumas ir pagrįstumas.

Norėdamas atsakyti į klausimą, kokių konkrečiai žinių apie devynių kultūros leidinių ekspertizę(-es) labiausiai pasigedau ekspertų doc. dr. A. Samalavičiaus ir A. Navicko vertinimuose, turėjau panaudoti kontentinės analizės metodą ir nagrinėti abu minėtus ekspertų rašinius bei *Mokslo Lietuvos* redakcijos prieraišą, paskelbtą prieš ekspertų vertinimus. Ką parodė ši analizė?

Pirmiausia, nors tai ir kurioziška, ekspertų vertinimuose nėra jokios informacijos apie jų atliktos kultūros leidinių ekspertizės metodologiją ir metodiką bei daugelį kitų privalomų dalykų. Aptarkime visa tai iš eilės.

Taigi į vertinimų sąrašą pateko devyni leidiniai. Tai – *Archiforma*, *Dailė*, *Metai*, *Naujasis židinys*, *Kultūros barai*, *Literatūra ir menas*, *Šiaurės Atėnai*, *Atgimimas* ir *Mokslo Lietuva*.

Kiekvienas tyrėjas žino, kad skelbiant bet kokios ekspertizės išvadą arba vertinimus, visuomet privalu bent keliais sakiniais aptarti pačią ekspertizę. Tuo tarpu minėti ekspertai savo vertinimuose nematė reikalo to padaryti.

Ekspertizės ribos

Kita bėda, kad skaitant ekspertų vertinimus negali sužinoti ir leidinių ekspertizės chronologinių ribų. Tiesa, iš redakcijos prieraišo ir doc. dr. A. Samalavičiaus vertinimų aiškėja, kad SRTF fondas išvardytus leidinius remia jau dešimtmetį. Tuo tarpu ekspertas A. Navickas savo vertinimuose laikraščio *Mokslo Lietuva* tiražus lygina tik 2005 ir 2006 metų. Tai gi neaišku, kurio laikotarpio (dešimties ar dvejų metų) šių laikraščių ekspertizė buvo atlikta. Gal ekspertai jį tyrinėjo nuo pirmojo, o gal tik paskutinįjį jo numerį? Kur ekspertizės ribos?

Iš abiejų vertinimų tekstų taip pat visiškai neaišku, kaip buvo organizuota ir atlikta leidinių ekspertizė, nors tai susiję su svarbiais vertinimų padariniais.

Žinoti visa tai skaitytojui būtina. Mat jei ekspertų būta ir daugiau, ne vien A. Samalavičius ir A. Navickas, atlikę tą pačią ekspertizę, jie privalėjo tarpusavyje suderinti ekspertizės tikslus, uždavinius, o ypač – metodus, juk tyrinėjo tą pačią temą ir problemą! To nepadarius būtų neįmanoma baigus visų leidinių ekspertizę palyginti gautus tyrimo duomenis, juo labiau – atlikti išsamią atskirų leidinių lyginamąją analizę. Ekspertas A. Navickas savo vertinimuose rašo: „(...) *Mokslo Lietuva* iš visų apžvelgtamų leidinių atrodo prasčiausiai“. (Gaila, kad eksper-

tas nepaaiškino konkrečiai, kas turima galvoje, ir šio savo teiginio nepagrindė kitų leidinių, su kuriais *Mokslo Lietuvą* lygina, ekspertizės statistinių duomenų palyginimu!)

Su tais pačiais ekspertizės metodologijos ir metodikos klausimais yra susiję ir kiti svarbūs dalykai. Pavyzdžiui, veltui ekspertų vertinimuose ieškotume nurodytų metodų, kurie buvo panaudoti minėtų leidinių ekspertizėms atlikti. Jie čia net neminimi, nors reikėjo tai padaryti.

Jeigu tam buvo naudotas ekspertų nuomonės (tarkim, kiekvienam leidiniui buvo skirta po du ekspertus) metodas, tai ekspertų vertinimų pabaigoje turėjo būti paskelbta ir apibendrinta visų jų nuomonė, kitaip tariant, bendrosios išvados apie tuos leidinius, kurie pateko į ekspertų grupės akiratį. Jokie „reziumavimai“ (lietuviškai – „santrumpos“ – V. R.), kaip tai daro ekspertas A. Navickas, jų niekada neatstos. Argi ekspertai to nežinojo?

Skaitydami *Mokslo Lietuvos* vertinimus, matome, kad abiejų ekspertų nuomonės retsykliais gerokai išsiskiria. Pavyzdžiui, doc. dr. A. Samalavičius po citatos apie laikraščio tikslus rašo: „Galima konstatuoti, kad informavimo funkciją leidinys iš esmės (toli gražu ne be priekaištų) atlieka“. Tuo metu A. Navickas po tos pačios citatos nurodo kitaip: „Mano įsitikinimu, savaitraščio misija įgyvendinama tik nedidele dalimi“. Vienas rašo, kad „Tokio pobūdžio leidinys mokslo visuomenei reikalingas“, kitas, – kad *Mokslo Lietuva* tėra tikti akademiškų diskusijų apie Akademiją ir mokslą simuliacija“ ir t. t. Še, tau, kad nori! Tai kuriuo ekspertu dabar tikėti laikraščio skaitytojui, redakcijos darbuotojams? Kurio eksperto vertinimą, priimdami vienus ar kitus sprendimus dėl tolesnės šiam laikraščiu paramos, ims domėn SRTF fondo vadovai?

Beje, abu ekspertai kartoja vieną ir tą pačią citatą, kuriai išvis ne vieta išvadose ar vertinimuose. Šios abi citatos su autorių prieraišais: „*Mokslo Lietuva* skelbiasi, esą jos tikslas (...)“ ir „Šis leidinys tvirtina, jog jo tikslas (...)“ užima net po septynių eilutes kiekviename rašinyje. Tai irgi rodo, kad abiejų ekspertų minėti vertinimai nebuvo nei apibendrinti, nei suderinti, nei tarpusavyje sukoordinuoti. Tai gal ekspertizės metu nebuvo naudotas ir pats mokslinis ekspertų nuomonės metodas? Kitaip argi būtų likusios neužbaigtos jo procedūros – neatliktas ekspertų nuomonių apibendrinimas, neparašytos bendros, baigiamosios išvados? Šiaip ar taip, bet leidinio *Mokslo Lietuvos* ekspertų vertinimuose tokio nuomonių apibendrinimo, bendrų išvadų ir bendro šio laikraščio įvertinimo tikrai nėra.

Dėl metodologijos

Ekspertizės rengimo metodologijos ir metodikos požiūriu ne geresnė padėtis ir dėl *Mokslo Lietuvos* vertinimo kriterijų. Kiekvienas

„Niekuomet neužmirštame, kad universitetas yra Nepriklausomos Lietuvos kūrinys, ir jeigu Universitetas yra brangus šios Nepriklausomybės vaisius, tai ir šalies Nepriklausomybė yra brangi Lietuvos universiteto garantija ir pamatinė jo gyvavimo bei klestėjimo premisa“, – tvirtino Lietuvos universiteto Kaune rektorius prof. Mykolas Römeris.

Ištakų link

Kauno technologijos universitetui ir dar keturioms Kauno aukštosiomis mokykloms šie metai yra neeiliniai: Vasario 16-ąją paminėtas jų pirmtako, Lietuvos universiteto Kaune, 85-metis. Šiai progai skirtame šventiniame renginyje kalbėjęs Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys prof. Ramutis Bansevicius, laikinai einantis KTU rektorius pareigas, pabrėžė: „Pirmiausia pagerbtini lietuvių inteligentai, kurie, nepaisydami to meto sunkumų, pradėjo rūpintis aukštosios mokyklos Kaune steigimu. Profesorių Z. Žemaičio, T. Ivanausko, A. Janulaičio, J. Vabalio-Gudaičio ir kitų pastangos davė vaisius: 1920 m. sausio 27 d. Kaune atidaromi Aukštieji kursai. 1922 m. vasario 16 d. Kaune iškilmingai atidaromas Lietuvos universitetas, turintis ir Technikos fakultetą. Nuo šio istorinio momento mes ir skaičiuojame savosios Alma Mater istoriją.“ Tuometiniame universiteto Technikos fakultete (dekanas prof. P. Jodelė) planuota įkurti Statybos, Mechanikos, Chemijos ir Elektrotechnikos skyrius. Pradžią buvo sunki: labai trūko laboratorinių įrenginių, mokyimo priemonių, tačiau klausytojų fakultete sparčiai daugėjo. 1930 m. birželio 7 d. Lietuvos universitetas buvo pavadinamas Vytauto Didžiojo universitetu. Pasak rektorius, tuomet vykusios karštos diskusijos tarp Švietimo ministerijos ir universiteto senato dėl universiteto autonomijos, struktūros, kvalifikacinių reikalavimų. Ministerija reikalavusi mažinti fakultetų ir katedrų skaičių (beje, panaši istorija kartojasi ir mūsų laikais!). Technikos fakultete patvirtinami tik du skyriai: Statybos ir Technologijos.

1940 m. Matematikos ir Gamtos fakultetai iškeliami į Vilnių, Kaune lieka Medicinos, Statybos ir Technologijos fakultetai. VDU pavadinamas Kauno universitetu. 1941 m. vokiečių kariuomenė užima Fizikos-chemijos instituto rūmus, o vokiečių karo policija – pirmuosius rūmus. Nuo 1943 m. kovo 17 d. iki 1944 m. spalio 23 d. ši aukštoji mokykla buvo uždaryta. 1950 m. Kauno universitetas reorganizuojamas į Politechnikos ir Medicinos institutus. Ryškų pėdsaką universiteto istortijoje paliko pirmasis Kauno politechnikos instituto (KPI) rektorius – akademikas Kazimieras Baršauskas. 1990 m. KPI pavadintas Kauno technologijos universitetu.

Universitetą garsina pilietiški renginiai

Viena svarbiausių Lietuvos universiteto Kaune sėkmės prielaidų – sutelktos akademinės bendruomenės pastangos, kurias vienijo laiko išgrynintos vertybės. „Mes visi esame vieno organizuoto kolektyvinio darbo, vienos vyriausios idėjos ir socialinio tikslo bendri-

Puoselėja lietuviškas universitetinio mokslo tradicijas

Šie rūmai Mickevičiaus g. 37 mena, kaip dabartinėje KTU auloje prieš 85-erius metus buvo iškilmingai įkurtas Lietuvos universitetas

ninkai, esame solidarūs draugai“, – sakoma rektorius M. Römerio 1937 m. kalboje. Akademinė to meto šviesuomenė ne tik deklaravo, bet ir praktiniu darbu parodė moralinių vertybių, tautinės bei pilietinės savimonės, idealizmo ir humaniško svarbą. Įkvėpta jos pavyzdžio jaunuomenė nuo pat universiteto įsteigimo pradžios taip pat sparčiai telkėsi į įvairias organizacijas, aktyviai veikusias visuomeninius procesus.

Viena veikliausių ir gausiausių Universiteto profesinių tautinės orientacijos korporacijų, atlikusių svarbų vaidmenį plėtojant Lietuvos aukštąjį technikos mokslą ir ekonomiką, buvo studentų technikų vyrija (korporacija) *Plienai*, įkurta 1931 m. „Lietuviškumas, broliškumas, patvara ir darbas!“ – šiuo šūkiu plieniečiai išgrynino pagrindines savo veiklos kryptis, kurias puoselėja iki šiol: vasario 23 d. paminėtos 76-osios korporacijos gyvavimo metinės.

Geriausias akademinės studentijos tradicijas tęsia ir kitos KTU studentų organizacijos bei meno kolektyvai. Tautinės savimonės ugdyti ir etninių tradicijų puoselėjimu rūpinasi *Tautito* (tauta, tikėjimas, tobulėjimas) korporacija, žy-

geivių klubas *Ažuolas*, folkloro ansamblis *Goštauta*, tautinio meno ansamblis *Nemunas*, chorai *Jaunystė* ir *Absolventas*. Universitete taip pat veikia jaunųjų korespondentų ir literatų klubas *Litera*, šokių klubas *Viesulas*, diksilendas *Old Cellar Dixi Band*, foto, dailės ir dizaino, tapybos studijos, teatras, pučiamųjų ir instrumentų orkestras. KTU garsina tradiciniai renginiai: *RAFES*, *DiDi* festivaliai, bėgimas rektoriumi prof. K. Baršauskui atminti, studentų krepšinio varžybos *Rektorius taurė*, pilietinės akcijos *Alkoholis*. *Ar tai tau?*, *Pasakyk, kodėl verkiau* ir kiti.

Savo Alma Mater 85-mečiui universitetas skyrė šventinių renginių ciklą: vyko konferencija *Mokslas ir pramonė: mokslo reforma ir ūkio poreikiai*, chorų koncertas ir kita. Iškilmingame minėjime Muzikiniame teatre sveikinimo žodžius ir sėkmės palinkėjimus universitetui tarė garbūs svečiai, kurių daugelis – KTU absolventai. „Tais žmonėmis, kurie išeidavo iš šios

aukštosios mokyklos, visada galėdavai pasitikėti“, – kalbėjo prezidentas Algirdas Brazauskas. „Lietuvos ūkio plėtra – geriausias čia rengiamų inžinierių kokybės įrodymas“, – teigė Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentas prof. Romualdas Ginevičius. „Būtent moksliniai tyrimai, gražiai plėtojama tarptautinė partnerystė, nuolatinis dėmesys technologinėms inovacijoms ir eksperimentinei plėtrai įtvirtina Jus kaip ryškius akademinės bendruomenės lyderius Lietuvoje“, – Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo vardu sveikino Fondo direktoriaus dr. Sigitas Renčys.

Didžiausias Baltijos šalyse

1950–1990 m. veikęs KPI per visą naujosios okupacijos laikotarpį atsilaukė prieš agresyvią rusifikavimo

„Vienas svarbiausių strateginių KTU tikslų – tapti mokslo universitetu“, – konferencijoje „Mokslas ir pramonė: mokslo reforma ir ūkio poreikiai“ teigė laikinai einantis rektorius pareigas prof. Ramutis Bansevicius

ir perdėto internacionalizavimo politiką, kiek pajėgdamas stengėsi išlaikyti senąjį universiteto dvasią, tautines ir akademinės tradicijas, dėstymą lietuvių kalba. Atgavęs universitetinį statusą universitetas pasuko

Įsimintina pirmojo KPI rektorius prof. Kazimiero Baršausko (viduryje) nuostata: „Atkakliai siekite mokslo, būkite darbštūs, turėkite kantrybės ir anksčiau ar vėliau pasieksite didelių laimėjimų...“

sparčiau studijų ir mokslų reformos keliu.

KTU šiandien – didžiausias technologinės krypties universitetas Baltijos šalyse. Jame studijuoja beveik 20 tūkst. studentų ir 500 doktorantų. Iš KTU filialų išaugo universitetai Vilniuje, Klaipėdoje ir Šiauliuose. Universiteto darbuotojai „pagimdė“ ISM – pirmąjį privatų universitetą Lietuvoje. Universitetas taip pat yra geriausias Lietuvos gimnazijos steigėjas.

Prof. R. Bansevicius tvirtinimu, šiuo metu universitetas pirmąją daugelyje sričių: pats užsidirba daugiau negu gauna iš valstybės biudžeto, palaiko ypač glaudžius ryšius su pramone, pirmąją tarptautinių mokslo projektų srityje. Universiteto garbės daktarų galerijoje puikuoja žymiausi pasaulio ir Lietuvos mokslininkai. 100 tūkst. universiteto absolventų užėmė ar užima svarbias pozicijas šalies gyvenime – nuo prezidento iki ministro, Seimo narių, sėkmingai dirbančių firmų direktorių. Kas trečias specialistas, einantis aukštas vadovaujamas pareigas sėkmingiausiai dirbančiose Lietuvos bendrovėse, yra baigęs KTU (tai paaiškėjo iš neseniai pavaitraščio *Veidas* atlikto tyrimo, savaitbto 2007 m. vasario 15 d. Nr. 7). Labai išaugo tarptautinis universiteto prestižas – vien tik 2006 m. jame lankėsi bei moksliniais laimėjimais domėjosi Belgijos karalius Albertas II, Čekijos Respublikos prezidentas Vaclavas Klausas, Didžiosios Britanijos karalienė Elžbieta II.

Vienas svarbiausių strateginių KTU tikslų – tapti mokslo universitetu. Prielaidos tam yra puikios. Dalyvaujama trijuose pasauliniuose projektuose: NATO AGS projekte (žemės stebėjimo sistema), ITER – valdomo termobranduolinio reaktoriaus kūrimo projekte bei diagnostinės sistemos kūrimo naujo tipo branduoliniame reaktoriui MYRRHA projekte. Dinamiškai plėtojami ultragarso, chemijos,

aplinkosaugos, valdomo technologijų, biomedicininės inžinierijos, pjuzomechanikos, mechatronikos, edukologijos, vadybos ir viešojo administravimo tyrimai. Mokslinį universiteto potencialą reprezentuoja per metus išleidžiamos keliolika monografių, daugiau kaip šimtas straipsnių, išspausdinamų Mokslinės informacijos instituto (ISI) sąrašo mokslo leidiniuose, ir daugiau kaip tūkstantis mokslo darbų kituose recenzuojamuose leidiniuose. Aktyviai dalyvaujama ES tarptautinėse mokslo programose, Lietuvos aukštųjų technologijų, mokslo ir eksperimentinės plėtos veikloje bei kuriant žinių visuomenę.

„Neabejoju, kad mūsų universitetas pirmąsį įgyvendinat realią svajonę – paverčiant Kauną aukštųjų technologijų miestu, kuriame puikiai derėtų gera geografinė padėtis, mokslinis potencialas ir senos technologinės tradicijos“, – savo pranešime tvirtino laikinasis KTU rektorius.

Atidarytas naujas mokslo centras

Gražus universiteto 85-mečio akcentas – vasario 2 d. atidarytas nacionalinis Mechatronikos moks-

lo, studijų ir informacijos centras (MMSIC). Pasak projekto vadovo prof. Vytauto Ostaševičiaus, tai vienas sėkmingiausių Lietuvoje praktinių žinių ekonomikos darbų. Jis reikšmingas ne tik universitetui.

Rekonstruojant MMSIC skirtas patalpas KTU Mechanikos ir mechatronikos fakultete panaudota daugiau kaip milijonas litų iš ES paramos lėšų. Per 900 kv. m plote įkurtos 7 laboratorijos (Holografijos, Pjzomechanikos, Biomechatronikos, Duomenų analizės ir valdymo, Jutiklių, Vykdklių, Dinamikos), 3 auditorijos bei pagalbinės patalpos. MMSIC Centrinėje buveinėje įdiegtas lazerinis vibrometras, skirtas mikroelektromechaninių sistemų, bangolaidžių, pjezo ir kitokių paviršių, kuriose naudojamos „sumanos“ medžiagos, tyrimams. Biomechatroninių sistemų kinetinės analizei įsigytas unikalus trimatis judesių matavimo kompleksas. Modeliuoti ir valdyti gamybinius procesus padės moderni įranga, įsigyta mechatroninių sistemų vykdklių tyrimams. Duomenų analizės ir valdymo laboratorijoje bus naudojama įranga, leidžianti kurti ir analizuoti duomenų perdavimo protokolus, modeliuoti mechatronines sistemas ir kurti jų valdymo algoritmus.

Be minėtos pagrindinės MMSIC bazės, dar 3 modernios laboratorijos rengiamos Automatikos ir valdymo (KTU), Mechatroninių sistemų (Vilniaus Gedimino technikos universitete) ir Jūrinių mechatroninių sistemų (Klaipėdos universitete) skyriuose. Tai tik keli pavyzdžiai, parodantys, kad KTU iniciatyva šalyje sėkmingai kuriamas mechatronikos tyrėjų tinklas. Šiam projektui vykdyti buvo skirta apie 3,85 mln. litų ES ir Lietuvos Respublikos paramos lėšų.

Pagal mechatronikos tyrėjų kompetencijos tobulinimo nacionalinės programos, kuriai vadovauja prof. R. Bansevicius, planus, iki 2008 m. tikimasi apmokyti per šimtą mechatronikos tyrėjų bei dėstytojų (šiam tikslui iš ES struktūrinių fondų skirta 1,8 mln. litų). Penktadalis jų (dvidešimt dėstytojų) tobulins užsienio mokslo centruose. Jauniems mokslininkams ir tyrėjams bus sudarytos sąlygos vykdyti tarptautinio lygio mokslo tiriamuosius bei taikomuosius darbus, kuriančius naujas žinias ir didinančius šalies ūkio konkurencingumą. Pasak vieno minėtų projektų vadovų, KTU akademinis reikalų direktoriaus doc. dr. Prano Žiliuko, šiuo metu rengiamos europinio lygio mechatronikos magistrantūros ir doktorantūros studijų programos. Mūsų šalies bei užsienio valstybių mechatronikos entuziastai galės mokytis keturiuose studijų programose. MMSIC – tai vienas didžiausių KTU koordinuojamų valstybinės svarbos projektų.

**Violeta Gedminienė,
Vilius Misevičius
KTU Visuomenės informavimo grupė**

Pasitaisome

Mokslo Lietuvos Nr. 5(361) straipsnyje *Signatarai sugrižo* (8 p.) po nuotrauką viršuje nurodyta buvusios Lietuvos nacionalinio muziejaus Ikonografijos skyriaus vedėjos pavardė. Turi būti: Jolanta Bernotaitytė.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Kovo 11-osios, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šventės išvakarėse, Ukrainos ambasadoje Vilniuje žinomam rezistentui, politiniam kaliniui, vienam iš Lietuvos Helsinkio grupės organizatorių Viktorui Petkui įteiktas aukštas Ukrainos valstybinis apdovanojimas – I-ojo laipsnio ordinas „Už narsumą“ („3a мужність“).

Šiuo ordinu Ukrainos prezidentas Viktoras Juščenko Ukrainos Helsinkio grupės įkūrimo 30-ųjų metinių proga apdovanojo 41 šios grupės nari – už jų visuomeninę drąsą, pasiaukojimą kovoje ginant laisvę ir siekiant įtvirtinti demokratijos idealus.

Ukrainos Helsinkio grupė buvo įkurta 1976 m. lapkričio 9 dieną. Ji sujungė žmogaus teisių gynėjus, įvairių pažiūrų ir tautybių žmones, kurie vieningai gynė žmogaus teises, žodžio, spaudos, demokratijos laisves, teisę gauti ir platinti informaciją bei idėjas. Ukrainos Helsinkio grupę sudarė buvę politiniai kaliniai, jų giminaičiai, draugai, jaunimas, t. y. žmonės, kurie labiausiai pageidavo gyventi laisvoje demokratinėje šalyje.

Ukrainos ambasadorius Lietuvoje Borisas Klimčiukas (Borys Klimchuk) priminė, kad tarp Ukrainos Helsinkio grupės narių, kuriuos apdovanojo Ukrainos prezidentas, yra du užsienio valstybių piliečiai: Viktoras Petkus (Lietuva) ir Martas Niklus (Estija). Abu jie įstojo į Ukrainos Helsinkio grupę jai bene kritiškiausiu laikotarpiu – taip norėdami ją paremti – 1982 m. Permės 36-oje politinio ypatingo režimo zonoje. Kartu su ukrainiečiais Vasilijumi Stusu (Vasilij Stus) ir Levko Lukjanenka (Levko Lukjanenko) jie dalyvavo tarptautinėse pasipriešinimo akcijose. Priminsime, kad ukrainiečių poetas V. Stusas mirė sovietų kalėjime.

Iš 40 pasipriešinimo sovietiniam režimui metų V. Petkus net 25 praleido lageriuose. Bet tai nepakeitė šio žmogaus įsitikinimų: jis liko ištikimas kovotojas už žmogaus ir tautų apsisprendimo laisvę. Tai išskirtinės asmenybės bruožas, kuris, kaip ir visa V. Petkaus veikla, buvo įvertintas Ukrainos valstybės.

Dėkodamas už apdovanojimą Ukrainos prezidentui ir ukrainiečių tautai V. Petkus prisiminė savo pirmuosius susitikimus su ukrainiečiais. Tai buvo Leningrado ka-

Lietuvos disidentui – Ukrainos apdovanojimas

Ukrainos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Borisas Klimčiukas įteikė Ukrainos I-ojo laipsnio ordiną „Už narsumą“ žinomam disidentui, Lietuvos ir Ukrainos Helsinkio grupių nariui Viktorui Petkui

lėjime, vėliau lageriuose. Po Stalino mirties 1953 m. kaip gimnazijoje suimtą nepilnametį V. Petkū turėjo paleisti iš kalėjimo. Tada jį apėmė ukrainiečiai, paprašė į Ukrainą nuvežti kažin kokius popierius. Buvo pavojinga, nes kratos metu įkliuvus buvo galima vėl sėsti į lagerį ir ilgam. Pasitaręs su lietuviais (iš 4 tūkst. nuteistųjų lageryje buvo 800 lietuvių) gavo tokį patarimą: tai bendras kovos su komunizmu reikalas, bet spręsti reikia pačiam. V. Petkus apsisprendė, sėkmingai atliko kurjerio misiją. Toks buvo jo pirmas dalykiškas susitikimas su ukrainiečių pasipriešinimo režimui dalyviais. Toli gražu ne paskutinis.

Kai į Permės lagerį buvo atvežti Ukrainos Helsinkio grupės ištremti nariai, ten panašaus likimo su-

laukiam V. Petkui su jais teko nemažai bendrauti. Įsitikino, kad sovietinis režimas ukrainiečių Helsinkio grupę persekiojo taip smarkiai, kaip nė vienos kitos. Prisisimena, kaip tame lageryje poetas V. Stusas vertė į ukrainiečių kalbą Rainerio Marijos Rilės *Romos sonetus* ir keistomis aplinkybėmis karceryje buvo rastas negyvas.

Ukrainiečiai ir lietuviai lageriuose, prisimena V. Petkus, visada rasdavo bendrą kalbą, nes buvo panašaus likimo ir įsitikinimų žmonės. Jų buvo ir tarp sukilimo Norilsko lageryje organizatorių bei dalyvių, daug jų tada žuvo. Po Vorkutos sukilimo tai buvo antras pagal mastą pasipriešinimas nužmoginimo sistemai. Lietuviai ir ukrainiečiai lageriuose dažnai kartu šventė Šv. Kalėdas ir kitas savo

tautų šventes. Kai Irkutsko srities lageryje norėta lietuviams sutrukdyti švęsti Kalėdas, juos valgykloje saugojo ukrainiečiai, apsupę valgyklą ir neleisdę artyn prieiti prižiūrėtojams.

Būta daug tokio bendro pasipriešinimo režimui momentų. Daugelio tautų atstovai sėdėjo lageriuose, bet su ukrainiečiais, kiek dabar prisimena V. Petkus, lietuvių ryšiai būdavo bene artimesni. Gal todėl, kad lageriuose daugiausia buvo ukrainiečių, o antri pagal gausumą buvo lietuviai.

Šis bendrumo jausmas ir dabar būdingas mūsų tautoms, Lietuvos ir Ukrainos valstybėms. Tai patvirtina ir šilti mūsų valstybių santykiai.

Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 13 p.

ekspertas, atlikęs bent vieną mokslinę ekspertizę, puikiai žino, kad neturėdamas konkrečių vertinimo kriterijų, neatliksi jokios ekspertizės. Keista, bet atrodo, kad *Mokslo Lietuvos* vertintojai kažkodėl į tai numojo ranka. Tiesa, doc. dr. A. Samalavičius, rašydamas apie laikraščio vertinimo prielaidas, vertinimo kriterijus paminėjo. Esą, prielaidomis „(...) remtasi taikant kriterijus leidinių ekspertiniam vertinimui“. Na, prielaidos prielaidomis! Tačiau kriterijų, naudotų laikraščio ekspertizės atlikti, čia nematome nė vieno. Kodėl? Nejaugi jie nebuvo parengti? Jei taip, ko tada laikraščiuose ieškojo ekspertai? Gal tik to, kas jiems asmeniškai įdomu (neįdomu), patinka (nepatinka), gražu (negrazu) ir panašiai. Bet tai jau, toli gražu, – ne mokslinė ekspertizė ir ne ekspertų vertinimai! Tai, geriausiai

Apie ekspertizę

atveju – vien eilinio piliečio, mažai pažįstančio šį laikraštį, abejotini pasamprotavimai.

Dar įdomiau su laikraščio ekspertizės kriterijais pasielgė A. Navickas. Jo *Mokslo Lietuvos* vertinimų pirmasis sakiny skamba taip: „Prieš pradėdamas konkrečių leidinių analizę, būtina įvardinti svarbiausius kriterijus, kurie turėtų būti naudojami vertinant leidinių privalumus ir bėdas“. Keisčiausia tai, kad sau ir kitiems priminęs šventą mokslinę tiesą, pats autorius ją tuojau pat pamiršo ar tiesiog nusprendė to visai nebepaisyti. Todėl, užuot čia pat išvardijęs laikraščio vertinimo kriterijus, jis toliau pateikia klausimus, kuriuos esą būtina kel-

ti... Apie kriterijus, kurie, anot jo, „turėtų būti naudojami vertinant leidinių privalumus ir bėdas“, tekste nėra nė vieno žodelio. Kodėl? Juk ekspertizės kriterijai viena, o klausimai – visai kas kita! Pirmieji padeda ekspertui orientuotis darant ekspertizės metu įgytų duomenų vertinimus ir apibendrinimus, o antrieji leidžia jam susiorientuoti, ką ekspertizės metu reikia iširti. Gal autorius to neskiria?

Minėtuose ekspertų vertinimuose, paskelbtuose laikraštyje, trūksta ekspertizės uždavinių. Galbūt todėl nepasisekė ekspertui A. Navickui konkrečiai apibrėžti ir tuos pagrindinius klausimus laikraščio ekspertizėms, kuriuos, anot

jo, būtina iškelti „kiekvieno analizuojamo leidinio atveju“. Sunku net suprasti, ar ekspertas šiuos klausimus suvokia kaip ekspertizės uždavinius (mat uždaviniai, kaip ir kriterijai ar kiti minėti svarbūs ekspertizės dalykai, čia taip pat liko neaparti), ar vien kaip orientacinius klausimus ekspertams? Pagaliau, tai nekeičia esmės, nors ekspertizės uždavinius, rengdamasis bet kuriai ekspertizei, tyrėjas privalo apibrėžti iš anksto ir jų laikytis. Todėl skaitydami abiejų ekspertų vertinimus jų kaip tik čia ir pasigendame. Kad ir kaip ten būtų, straipsnyje mes šiuos klausimus toliau irgi vadinysime autentiškai – „pagrindiniai klausimai“. Be to, kad netektų prie jų grįžti vėliau, kartu aptarsime ir ekspertų rašinių, paskelbtų laikraštyje *Mokslo Lietuva*, kai kuriuos stiliaus ypatumus.

Bus daugiau

VIS AUKŠTYN

Kovo 11-ajai, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai paminėti Mokslininkų rūmuose Verkiuose buvo pristatytas šiai dienai skiriamas Lietuvos vėliavos skrydis karšto oro balionu. Projekto pristatyme dalyvavo šio nuotolio ir trukmės rekordinio skrydžio per Lietuvą dalyviai, Lietuvos aukščio rekordo (10 064 m) autoriai Vladas Vitkauskas ir Vytautas Samarinas, skrydžius rėmusios AB Kauno grūdai valdybos pirmininkas Tautvydas Barštys ir mokslo istorikas prof. Libertas Klimka.

Pasiekė nuotolio ir trukmės rekordą

Kovo 7-ąją V. Samarinas ir V. Vitkauskas karšto oro balionu pakilo iš Druskininkų ir pasuko į šiaurę, pasiryžę perskristi visą Lietuvą ir pasiekti Lietuvos skridimo oro balionu nuotolio ir trukmės rekordą. Buvo numatę skristi maždaug 10 val., nuskristi apie 300 km ir nusileisti prie Biržų ar Joniškio. AB Kauno grūdų didžiausias šalyje oro balionas pajėgus skristi daug toliau, palankiomis sąlygomis be nutūpimo galėtų net perskristi Latviją ir pasiekti Estiją. Tačiau skrydis skirtas Kovo 11-ajai, todėl Lietuvos palikti šį kartą nebuvo ketinama.

Tačiau oro sąlygos kai ką pakeitė, tam rekordui siekėjai buvo pasirengę. Žinodami, kad vėjas gali balioną nunešti į Latviją, krepšyje oreiviai turėjo ir kaimynų vėliavą. Neapsirikto, nes iš tikrųjų buvo priversti kirsti Latvijos sieną ir 17 val. 3 min. nusileido netoli Tukumo miesto, maždaug 70 km nuo Lietuvos sienos. Iš viso nuskrido apie 350 km (Lietuvos teritorijoje apie 280 km). Skrydį stebėjo agentūros Factum atstovai, registruojantys Lietuvos rekordus. Vidutinis oro baliono greitis buvo apie 50 km per valan-

Ilustracijoms panaudoti per fotografuoti kadrai iš dokumentinio filmo

dą. Taigi V. Samarinas ir V. Vitkauskas pasiekė skrydžio nuotolio ir trukmės Lietuvos rekordą. Tai antrasis jų rekordas, nes 2006 m. lapkričio 27 d. pasiekė skrydžio aukščio rekordą pakilę į 10 064 m aukštį.

Bene svarbiausias idėjinis šių abiejų skrydžių akcentas – lietuviška trispalvė, kuri prieš 15 metų plevė savo ant Gedimino bokšto Vilniuje, bet audros buvo nuplėšta ir apvyniota aplink stiebą. Būtent alpinistui ir teko gelbėti vėliavą. Skrydžio metu vėliava puošė baliono kupolą. Tai jau ne pirmas kartas, kai Vladas Vitkauskas rekordų siekia nešdamas Lietuvos vėliavą, pasiektus laimėjimus praturtindamas gilia simboline prasme.

Kaip siekė aukščio rekordo

Lietuvos trispalvė iškėlė į visų žemynų aukščiausias viršukalnes V. Vitkauskas teigia suvokęs, kad už visas pasaulio viršukalnes daug svarbiau yra tos gyvenimo aukštumos ir kalneliai, kurie yra čia pat, lydi mus kasdienybėje. Tokias paprastas gyve-

nimo tiesas suvokti žmogui lemta tik įgijus didelę gyvenimišką patirtį ir asmenybės brandą.

2006 m. V. Vitkauskui buvo pasiūlyta kartu su profesionaliu oreiviu dalyvauti skrydyje karšto oro balionu siekiant aukščio rekordo, toks projektas Vladą sudomino. Tuo labiau, kad jis žadėjo jau pradėtą jo žygių tąsą. Skirtumas tas, kad jeigu ligi šiol alpinistas ir keliautojas Lietuvos vėliavą kėlė į aukščiausias visų Žemės rutulio žemynų viršukalnes, tai šį kartą kodėl nepamėginus trispalvę iškelti į rekordinį aukštį virš pačios Lietuvos? Ir ne šiaip į rekordinį, bet į Vlado jau įveikto Everesto aukštį.

Pirmiausia tokiam žygiui reikėjo ypatingo dydžio oro baliono, kokio Lietuvoje nebuvo. Tarkime, tai skrydžio rėmėjo, AB Kauno grūdai rūpestis. 30 metų, kaip pats sako, „kalnuose alsavęs“ beveik beorėje erdvėje Vladas puikiai suprato, kur slypi to-

kie skrydžio pavojai. Gerai prisiminė 1995 m., kai jam teko kopti į Everestą, statistiką: keturiems, įkopusiems į aukščiausią pasaulio viršukalnę, teko vienas žuvęs alpinistas.

Klausimų buvo daug, į juos reikėjo parengti praktiškus atsakymus dar žemėje, nepakilus į rekordo link vedantį aukštį. Jeigu tokia aukštyje dėl deguonies stygiaus neįmanoma uždegti degtuko, tai kaip degs dujos, kurių šildomas oras ir turi pakelti balioną į Everesto aukštį? Reikėjo ruošti kilti į mažiausiai 9 km aukštį, kur laukė kone -70°C šaltis, o deguonies maždaug 4 kartus mažiau negu žemėje.

Laukė labai didelis parengiamasis darbas, vertas tikrų profesionalų, nes rekordai patys neateina. Reikėjo užtikrinti patikimą technikos veikimą, išlaikyti organizmui neįprastus fizinius krūvius. Ne paslaptis, kad deguonies nepakankamumo sąlygomis gali sutrikti smegenų veikla (su tuo susiduria alpinistai, ir tai neretai tampa ekspedicijų nelaimingų baigčių priežastimi). Kaip žmogaus organizmas išters staigų sąlygų pasikeitimą, juk per valandą teks pakilti į 9 km aukštį ir per kitą valandą nusileisti. Ar išlaikys oreivių organizmas? Net ir toks, regis, paprastas klausimas, kokio apavo reikia oreiviams, kėlė rūpesčių: per mažai vilnonių kojinių apsimausi – sušalsi kojas, gali net nušalti; per daug kojinių – spaus apavas, vėl didelė rizika nušalti pėdas. Arba kitas žemiškas klausimas: kiek valgyti prieš skrydį? Persivalgius gali būti blogai, nepalgius organizmas pradės šalti.

Pradėjo nuo bandomojo skrydžio, kuris padėjo atsakyti į daugelį klausimų, taip pat iškėlė ir naujų, į kuriuos reikėjo rasti adekvatus atsakymus. Beje, apie pakilimą į 10 km aukštį iš pradžių nė minties nebuvo, norėta virš Lietuvos pasiekti Everesto, t. y. 8848 m aukštį. Reikėjo taip apskaičiuoti skrydžio trajektoriją, kad oro srovės baliono nenuneštų į

kaimyninę Baltarusijos teritoriją – kam reikia papildomų problemų su ne visai nuspėjama kaimynais.

Rekordiniam skrydžiui tinkamų oro sąlygų teko laukti beveik mėnesį, laimei, pernykštis ruduo buvo šiltas ir tęsėsi kone iki Naujųjų metų. Dar neišaušus lapkričio 27-ajai labai ankstyvą rytą iš Vilniaus rekordinio skrydžio dalyviai ir jų komanda išsirengė Šiaulių link. Su savimi pasiėmė šviežių sulčių ir pusę litro „herkuleso“ – avižinių dribsnių. Ties Radviliškio užkando. Rengėsi kaip tikri kosmonautai.

Šiauliuose iš Saulės laikrodžio aikštės pakilo į orą. Dėl išretėjusio oro naudojosi deguonies kaukėmis, vilkėjo slidininkų kostiumais iš nedejančio audinio. Maždaug po dviejų valandų skrydžio įveikęs 160 km nuotolį balionas nusileido netoli Utenos. Rekordinį aukštį pasiekė virš Panevėžio. Dėl deguonies stygiaus dujų degikliai veikė gal tik 10 proc. pajėgumu, bet visi kiti prietaisai leido palaikyti nuolatinį ryšį su žeme, dirbo patikimai. Oreivius nustebino neįprastai aukšta temperatūra net ir aukščiausiam pasiektame taške – 45 laipsniai žemiau nulio.

V. Vitkauskas labai patenkintas savo porininku Vytautu Samarinu – jo kaip piloto ir organizaciniais gebėjimais bei žmogiškosiomis savybėmis. Nenusivylė ir visa komanda, nes tik darnus visų grandžių darbas padėjo projektą įgyvendinti. Sumuštas ankstesnis Lietuvos aukščio rekordas, kuris buvo lygus 7212 m., jį 2006 m. rugsėjo mėn. karšto oro balionu buvo pasiekę Oreivystės centro pilotai Aurimas Vengrys ir Vytautas Sviderskis. V. Samarino ir V. Vitkausko rekordinis skrydis bei pasirėngimas jam – užfiksuoti dokumentiniame filme, kurį Mokslininkų rūmuose galėjo pamatyti visi, atėjusieji į susitikimą su Lietuvos rekordų šturmuotojais.

Gediminas Zemlickas

Oreivis Vytautas Samarinas ir keliautojas Vladas Vitkauskas (sėdi dešinėje) Mokslininkų rūmuose dalijosi įspūdžiais, kaip siekė Lietuvos rekordo

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Kristina Sakalauskienė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 - 5) 212 1235

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius